

Búskaparfrágreiðing 2000

Desember 2000

BÚSKAPARFRÁGREIÐING

Búskaparfrágreiðing

Búskaparráðið desember 2000

Búskaparráðið er sett sambært lögtingslóg nr.120 við seinni broytingum um búskaparráð. Tað ráðið, sum nú situr, er sett at virka frá 1. januar 2000 til 31. desember 2002. Limir ráðsins eru:

Vald eftir grein 2a. (formansskapurin):

Hermann Oskarsson, cand. polit, stjóri á Hagstovu Føroya, formaður

John P. Danielsen, cand. polit., fíggjarstjóri á SEV

Una Joensen, cand. oecon., Føroya Tele

Vald eftir grein 2b:

Marnar Jacobsen, cand. oecon., forstjóri í Føroya Sparikassa

Anfinn Olsen, reiðari

Anna Kass, M.Sc. í búsk., fíggjarfulltrúi í Undirvísing- og Mentamálastýrinum

Elisabeth Gaardbo, siviløkonom, stjóri í ALS

Skrivari hjá ráðnum er Jóannes Jacobsen, cand. oecon.

Búskaparfrágreiðing 2000

Búskaparráðið leggur dent á, at marknaðarviðurskiptini verða lagað soleiðis, at fortreytirnar fyri búskaparvøktstri og øktari vælfærd eru best møguligar, men leggur minni dent á politiska konjunkturstyring av eftirspurninginum. Reyði tráðurin hesuferð er tí ein nærri viðgerð av hesum evninum, grundað á búskaparlæru og tilvísing til kanningar.

Dentur verður tí í fyrsta lagi lagdur á tørvin á væl skipaðum marknaðarviðurskiptum, sum hava týdning fyri búskaparvøktsturin framyvir. Serliga verður her hugt at, hvussu óheppin búskaparbygnaður kann føra til at avgerðirnar hjá tí einstaka verða samfelagsliga ógagnligar, og føra til lægri búskaparvøktstur. Tað er tí avgerandi, at politikarar gera neyðug búskaparfrøðilig forarbeiði, tá eitt nú skatta- og avgjaldslógir verða settar í verk ella broyttar.

Í øðrum lagi verður dentur lagdur á kjak um aktivan konjunkturpolitikk. Víst verður á, at ikki ber til einvíst at ávísa, at aktivur konjunkturpolitikkur førir til hægri búskaparvøktstur, eins og víst verður á, at aktivur konjunkturpolitikkur kann vera beinleiðis skaðiligur. Hyggjuráðini eru tí helst, at konjunkturpolitisk tiltøk bert verða framd í undantaksføri, og at konjunkturpolitiska ávirkanin frá tí almenna verður avmarkað til tað ið sonevndu automatisku stabilisatorarnir føra við sær - at eitt nú uppkravdir skattir og avgjöld hækka í góðum tíðum og lækka í verri tíðum.

Eisini verður gongdin í handilsjavnanum og gjaldsjavnanum viðgjørd. Víst verður á, at tað eru ikki sveiggini á handils- og gjaldsjavnanum frá ári til árs, men gongdin í longri tíðarskeið, sum hevur týdning. Er orsøkin til eitt møguligt hall at finna í góðum konjunkturum undir sunnum marknaðarviðurskiptum, er ongin grund at halda, at hallið er samfelagsliga ógagnligt. Er orsøkin hinvegin, at talan er um óheppnar búskaparbygnaðir, eru ráðini ikki at minka eftirspurningin í samfelagnum sum heild, men at rætta bygnaðarligu skeivleikarnar.

1. Samandráttur	9
2. Tilmæli	11
3. Konjunkturstöðan	14
3.1. Búskaparvækstur	14
3.2. Arbeiðsloysi	16
3.3. Inflasjón	16
3.4. Inn- og útflutningur og handilsjavni	18
3.5. Gjaldsjavni, ogn og skuld	21
3.6. Niðurstøða.....	22
4. Vinnurnar.....	23
4.1. Fiskivinnan og alivinnan.....	23
4.2. Aðrar vinnur.....	25
5. Tað almenna.....	26
5.1. Fíggjarlógin 2000 og 2001.....	26
5.2. Almenna skuldin.....	27
6. Búskaparpolitikkurin	28
6.1. Bygnaðartiltøk og konjunkturtiltøk.....	28
6.2. Vinnupolitikkurin.....	32
6.2.1. Áeggjanin í búskaparbygnaðinum	32
6.2.2. Politiskt skaptir bygnaðartrupulleikar.....	33
6.2.3. Skattaskipanin.....	34
6.3. Fíggjarpolitikkurin.....	39
6.3.1. Ikki gjaldsjavnamálsetning	39
6.3.2. Effisient fígging av útreiðslum	44
7. Keldulisti	47
8. Talvur og myndir.....	48

1. Samandráttur

Framhaldandi vøkstur

Viðvíkjandi konjunkturstöðuni er niðurstøðan, at góð gongd er í búskapinum, og grund er til at halda, at stóri vøksturin heldur fram eina tíð aftrat. Hetta kemst av, at føroyski búskapurin sannlíkt ikki er komin í eina javnvág, hóast vit eru komin væl á veg í framleiðslunøgd. Enn er vøksturin í búskapinum ivaleyst ov stórur til at kunna kallast javnvágsvøkstur, bæði vegna bygnaðarligt eftirsleip frá kreppuni, t.e. manglandi fæfeingi samanborið við aðrar framleiðslufaktorar, og størri enn meðal tilfeingisvøkstur. Um talan verður um oljувirksemi og oljuinntøkur, verður vøksturin enn størri.

Tillaging av fæfeinginum

Orsökkin til ójavnvágina er serliga, at fæfeingið¹ framvegis er í holt við at laga seg til fylgjurnar av ójövnu gongdini í búskapinum seinastu árinum, fyrst við ógvusligu niðurgongdini undir kreppuni, og síðan við stóru framgongdini tey síðstu 3-4 árinum. Ein fylgja av hesi gongd hevur verið ógvusliga broytingin í handilsjavnanum og á gjaldsjavnanum seinastu árinum. Væntast kann, at vit vegna hægri enn miðal fløgustøði fáa hall á handilsjavnanum í nøkur ár, og møguliga eisini hall á gjaldsjavnanum.

Væntandi lønartrýst

Løngjaldingarnar eru fram til 1. desember øktar við góðum 10% sammett við fyrstu 11 mánaðirnar í fjør. Hetta er meira enn vøksturin frá 1998 til 1999, tá vøksturin var góð 7%. Ferðin í búskapinum er sostatt ikki minkað, og lítið er, sum týðir uppá, at hon fer at minka næsta árið. Framgongd er í øllum pørtum av búskapinum, men tað er serliga vinnulívið á landi, sum hevur stóran vøkstur í lötuni. Enn liggja lønirnar væl niðanfyrir tær í grannalondunum. Stendur búskaparlígi byrðurin við, kann væntast eitt ávíst trýst á lønirnar.

Vaksandi prísir fyri útflutningin

Vøksturin er partvíst grundaður á, at útflutningsprísirnir hava verið vaksandi. Hetta økir inntøkuna í fiskivinnuni og alivinnuni, og førir til eftirspurningsvøkstur á landi við harav vaksandi virksemi. Útflutningsprísirnir hava verið javnt høgir á botnfiskasløgunum, bæði á feskum fiski og frystum flaki. Laksaprísirnir vóru vaksandi fyrra partin av árinum, men eru so fálnir nógv aftur í seinastuni, niður á einar 23 krónur fyri kilo. Avreiðingarprísirnir á toski og hýsu, sum hava verið høgir frammanundan, eru hækkaðir enn meira í seinastuni. Eitt nú er vígaði meðalprísurin á toski á uppboðssøluni í lötuni umleið 18 krónur fyri kilo.

Rímiligur fiskiskapur

Ein onnur grund er, at fiskiskapurin hevur verið góður. Hetta gevur betri nýtslu av virkisorkuni í fiskiskapinum, og eisini betri kapasitetsnýtslu í fiskavirking. Av hesum hækka inntøkurnar í fiskivinnuni og harvið økist eftirspurningurin og virksemið á landi. Bæði borgarar og vinnulív hava av hesum fingið trúna upp á framtíðina aftur, og hetta gevur eina sjálvstøðuga

¹ Fæfeingi er tað, sum á enskum eitur "capital" og á donskum "kapitalapparat"

framdrift í búskapin. Hóast fiskiskapurin ikki er so góður, sum hann var, tá hann var upp á tað besta, 1985-88, so verður samlaða nøgdin væntandi á leið tað sama sum í 1998 og 1999, t.e. umleið 100 túsund tons (avreiðingar frá føroyskum skipum til føroyskar fiskakeyparar). Samansetingin av veiðini er tó nakað øðrvísi, við minni toski og hýsu, men meira upsa.

Enn stórir íløgutørvur

Almenni íløgutørvurin er ov stórir til at kunna sigast at vera í javnvág, og helst resta privatir vinnuíløgur við. Afturútsiglingin av viðlíkahaldi og útbýgging undir kreppuni, bæði av tí almenna og tí privata fæfeinginum, hópaði saman ein tøv, sum nú verður heintaður aftur. Hetta krevur nógvar íløgur og arbeiði upp á stutta tíð, og er hetta við til at hála búskaparvøksturinn upp um miðalvøksturinn seinastu árin.

Arbeidsstyrkin vaksandi

Men vøksturinn er eisini partvíst grundaður á broytingar í framleiðslugrundarlagnum, fyrst og fremst at nýtt tilfeingi hevur verið tikið í brúk. Framvegis koma fleiri fólk í arbeiði, antin tey hava verið arbeiðsleys, ella tí at tey flyta heimaftur til nýggj arbeiðspláss. Arbeiðsloysið er nú næstan burtur. Í september vóru 748 fólk skrásett sum arbeiðsleys í ALS, og svarar tað til 3% av arbeiðsstyrkini. Hetta er ein minking upp á 1 prosentstig samanborið við sama mánað í fjør. Haraftrat flyta enn føroyingar heimaftur, sum fóru undan kreppuni, og pláss er fyri fleiri. Frá januar til september var nettoflytingin til Føroya 374 fólk.

Stórir eftirspurningur í byggivinnuni

Løngjaldingarnar í byggivinnuni øktust við 24% fyrstu 9 mánaðirnar í ár samanborið við í fjør, og restinntøkan helst enn meira. Hetta er á leið sami vøkstur sum frá 1998 til 1999. Hóast byggivinnan arbeiðir við fullari megi, siga húsaprísirnir helst frá ov lítlari bygging. Eftirspurningurin er stórir, meðan útboðið hevur ringt við at fylgja við, so tøvur er bæði á sethúsum og íbúðum. Stóri trupulleikin er helst ov lítil útstykkning av grundstykkjum, men eisini mangul upp á handverkarar trýstir prísirnar uppeftir.

Útflutningsvirðið øktist við 17% fyrstu 7 mánaðirnar í ár samanborið við sama tíðarskeið í fjør. Um bert verður hugt eftir útflutninginum av fiskavørum, er virðið økt væl minni, nevnliga 7 prosent. Munurin kemst av, at útflutningurin av skipum er øktur sera nógv í ár í mun til í fjør. Av fiskavørunum er útflutningsvirðið økt í øllum vørubólkum uttan rækjur og skeljar. Økingin í útflutningsvirðinum á laks og síli er umleið 14%, sjálvt um nøgdin er 13% minni enn sama tíðarskeið í fjør.

Handilsjavnahall

Innflutningurin øktist sama tíðarskeið við 25%, og er nú komin upp um 3 milliardir. Økingin stendst serliga av øktum innflutningi av skipum og maskinum, meðan innflutningurin til húsarhaldini ikki er øktur so nógv, umleið 12%. Innflutningsvirðið av bilum er á umleið sama støði sum í fjør, hóast talið av innfluttum bilum er minkað 17%. Gongdin í út- og innflutninginum hevur havt við sær, at handilsjavnin nú vísir hall, 31 milliúnir fyri fyrstu 7 mánaðirnar av árinum.

Onki av hesum er varandi. Einaferð kemur vend í býtislutfallið, og

fiskiskapurin fer at versna, soleiðis at inntøkan í fiskivinnuni minkar ella ikki veksur so skjótt longur. Ein týðandi spurningur er tí, um vit í løtuni eru við at gera búskapin meira fjøltáttaðan, soleiðis at búskapurin verður minni ávirkaður av eini møgulgari niðurgongd í fiskivinnuni. Tað vil siga, eru nýggjar vinnur við at vinna fram, ella eru íløgurnar savnaðar um tær vanligu vinnurnar, fiskivinnuna og alivinnuna? Í hesum sambandi verður spennandi at síggja, hvat vinnulívið kann fáa av nýggjum íblástri frá oljvinnuni.

Almenna skuldin minkar

Almenna bruttoskuldin var 1. januar í ár umleið 6,9 milliardi krónur, 5,7 milliardi uttanlands og 1,2 innanlands. Harav skyldaði landskassin 5 milliardi og kommunurnar 1,6 milliardi, meðan almennir stovnar, t.e. serliga Landsbankin og Húsalánsgrunnurin, skyldaðu 300 milliónir. Almenna nettoskuldin er nógv minkað seinastu árin og var við árslok 1999 mett til 2,5 milliardi krónur. Nettoskuldin kemur tí væntandi niður um 2 milliardi í ár. Landskassin skyldaði við ársbyrjan 4,3 milliardi netto, kommunurnar 1,3 milliardi, meðan almennir stovnar áttu 3,1 milliard krónur.

2. Tilmæli

Eingir óhepnir ójavnar

Vøksur hevur kunnað verið higartil, uttan at vit hava fingið trupulleikar av óhepnari inflasjón ella halli í samhandlinum við útland. Tað trot, sum møguliga hevur verið á arbeiðsmegi, hevur ikki verið darvandi ella stórvegis inflasjónselvandi.

Eingi konjunkturiltøk

Hóast vit nú hava fingið hall á handilsjavnanum og seinastu tíðina eru farin at merkja eitt ávíst inflasjónstrýst, er enn ikki grund at taka stig til konjunkturdarvandi tiltøk. Ferðin í búskapinum er í stóran mun grundað á vanligar marknaðarmekanismur – góðan fiskiskap, góðan fiskaprís og ein framhaldandi stóran tørv á íløgum eftir kreppuna. Ein generell tronging av fíggarpolitikkinum fer ikki at raka rætt, og rættar ikki trupulleikarnar, sum veruliga eru í búskapinum, til dømis avlagandi studnings- og skattaskipanir. Hinvegin er neyðugt, at fíggarpolitikkurin heldur ikki verður lakari – at økja um eftirspurningin, sum longu er ríkiligur, fer bara at økja um trýstið á framleiðslusektorin, tað almenna og viðskiftini við úrheimin.

Nýtsla av fíggarpolitikkinum sum amboð til konjunkturstyring eigur ikki at útilokast, men so leingi vit vita so lítið um sambindingina millum fíggarpolitisku amboðini og búskaparligu málsetningarnar, sum vit gera, er ivasamt, um fíggarpolitikkurin í heila tikið eigur at nýtast til konjunkturregulering út yvir tað, sum liggur í automatisku stabilisatorunum, t.e. tí konjunkturregulering, ið m.a. liggur í, at tá búskaparvøksurin er stórus, verður av sær sjálvum tikið meira inn í skatti og avgjöldum, samstundis sum útgjaldingarnar til arbeiðsloysi og tílíkt minka, og øvugt í minni góðum tíðum.

Konjunktursveiggj ikki einvíst skaðilig

Harafrat ber ikki til at ávísa eitt einvíst negativt samband millum konjunktursveiggj og búskaparvøksur. Teoretiskt eru argument bæði fyri og ímóti, at størri konjunktursveiggj føra til lægri búskaparvøksur, og empiriskt er

ikki funnið nakað einvíst svar.

Útstykkning til sethús

Talið av nýútstykkningum til grundstykkir eigur at økjast, og haraftrat er almenn ella privat íbúðarbygging ein móguleiki, sum enn ikki verður nýttur í nóg stóran mun.

Gjaldsjavnin ikki serstakt búskaparpolitiskt mál

Ein búskaparpolitiskur málsetningur um eitt ávíst støði fyri gjaldsjavnan er ikki grundaður í nútímans búskaparlæru. At nýta gjaldsjavnan sum serstakt búskaparpolitiskt mál er óheppið og førir aloftast til skeivar atgerðir. At hava javnvág á gjaldsjavnanum frá ár til ár sum endamál, er eisini at leggja óneyðugar bindingar á fíggarpolitikkinn.

Sostatt verður einki vunnið við at hava gjaldsjavnan sum serstakt búskaparpolitiskt mál. Í staðin eiga orsøkirnar til móguligar ójavnar á gjaldsjavnanum at verða granskaðar. Er orsøkin ikki at finna í óhepnum bygnaðarviðurskiftum (til dømis assymetriskum skattum, veðhalds- ella studningsskipanum), sum seta marknaðarbúskaparligu prísteknini til vikis, er neyvan orsøk til at trúgva, at ein samfelagsliga óheppin skuldarbinding fer fram.

Hvørji eru so bestu búskaparpolitisku málini?

Fíggarpolitiski málsetningurin

Høvuðsendamálið við fíggarpolitikkinum eigur at vera at veita inntøkur til landskassan til fígging av teimum útreiðslum, sum politikkararnir áseta, at landskassin skal hava. Hesar inntøkur skulu innkrevjast á ein slíkan hátt, at búskapurin verður órógvaður sum minst. Skattir og avgjöld eiga at ásetast út frá langtsiktaðum ætlanum fyri útreiðslustøðinum hjá tí almenna, soleiðis at inntøkur og útreiðslur javnviga í miðal yvir tíð, og eiga ikki at broytast út frá búskaparligum stuttíðarbroytingum, tí broytingar í sjálvum sær hava við sær samfelagsbúskaparligar kostnaðir. Hetta er í sjálvum sær ikki nøkur løtt uppgáva, tí bert tað at vita, nær tíðirnar eru góðar og ringar, er sera trupult.

Lægri skattatryst við minni almennum útreiðslum

Viðvíkjandi samlaða skattatrystinum er tí týðandi at gera sær greitt, at skattalætti kann bert viðmælast, um útreiðslustøðið hjá landskassanum verður lækkað samstundis og samsvarandi. Inntil vit hava nærri greiðu á, hvussu verður við inntøkunum í landinum frameftir, til dømis viðvíkjandi eini móguligari oljuvinnu, burturbeining av ríkisstuðulinum osfr., er neyðugt at vera varin á fíggarpolitiska økinum. Tí er neyðugt við stórum avlopi á fíggarlógini eina tíð aftrat.

Vinnupolitiski málsetningurin

Endamálið við vinnupolitikkinum eigur at vera at skapa marknaðarligar fortreytir fyri sektorarnar at fáa sum best burturúr yvir tíð. Tað týðningarmesta í hesum samanhangi er, at prísirnir, vinnulívið skal gjalda í framleiðsluni, í mest móguligan mun eru úrslit av javnari kapping. Til dømis er ein alment ásettur prísur fyri fiskiríkidømi upp á 0 krónur til úrvaldar borgarar ikki sambæriligur við frían marknaðarbúskap og gevur skeiv prístekin til vinnulívið.

Úttanlands-

Úttanlandsfrádrátturin hevur við sær, at fólk, eitt nú handverkarar, enn hava

3. Konjunkturstöðan

3.1. Búskaparvækstur

Framgongd síðan '95 Byrjanin á framgongdini í 1995 hevði uppruna í:

- Betri bítislutfalli móttvegis útlondum, t.e. hægri fiskaprísnum.
- Betri fiskiskapi og tí størri útflutningsnøgd
- Skuldarstöðan hjá borgarunum og vinnulívinum batnaði, so at dirvið til at brúka pengar og gera íløgur øktist.

...vegna vaksandi fiskaprísir

Ein høvuðsorsøk til byrjanina á framgongdini vóru hækkingar fiskaprísirnir. Hetta gav størri inntøkur hjá teimum, sum arbeiða í fiskiskapi, og skaptu tey ein eftirspurning, sum økti um virksemd á landi. At fiskaprísurin hækkaði so nógv komst helst bæði av eini broyting í preferansunum² hjá fólki, einamest í Europa, sum viðførði ein øktan eftirspurning eftir fiski, og tí lutfalsliga lága útboðnum av fiski frá øðrum fiskivinnutjóðum, sum viðførði, at eftirspurningurin eftir *føroyskum* fiski øktist. Tað vil siga, at hvør stertur í føroysku fiskastovnunum varð nógv virðismiklari. Síðani 1996 eru avreiðingarprísirnir á toski og hýsu umleið 3 faldadir.

...batnaðan fiskiskap

Framgongdin var á framleiðslusíðuni merkt av, at fiskiskapurin gjørdist nógv betri, soleiðis at gagnnýtslan av vinnuorkuni varð betri, bæði á fiskiskipum og flakavirkjum. Á flakavirkjunum hevði tað helst týðning, at arbeiðsloysið var rættuliga stórt, tá framgongdin byrjaði, soleiðis at rúm var fyri øking av kapasitetsnýtsluni. Nøgdin av landaðum fiski er minkað eitt sindur síðan 1997, tá fiskiskapurin var upp á tað mesta, men enn er fiskiskapurin hampuligur hjá flestu skipabólkum.

...og trúgv upp á framtíðar inntøkur

Økta inntøkan frá fiskastovnunum gav bæði borgarum og vinnulívið nýggja trúgv upp á framtíðina, og hetta gav eina sjálvstøðuga drívmeði í búskapinum, sum helst hevur ávirkan enn. Samstundis merkti manglandi viðlíkahaldið og manglandi útbyggingin av fæfeinginum undir kreppuni, at gagnið av nýggjum ílögum var rættuliga stórt, og er tað enn. Tí øktist kapasiteturin – bæði framleiðslumegin og arbeiðsmegin byrjaðu at økjast rættuliga nógv, og hevur hesin vøksturin hildið fram seinastu árin. Stórir innflutningar av skipum, maskinum og øðrum íløguvørum hevur verið seinastu árin, og nettoflytingin til landið hevur verið rættuliga stór – størri enn burðaravlopið.

Vit hava enn onga álítandi uppgerð av bruttotjóðarúrtøkuni, so neyðugt er at hyggja at tølum, sum kunnu geva rímlig boð upp á gongdina í búskapinum.

² Fremmandaorðið *preference* verður brúkt í búskaparfrøði um raðsetingina av ynskjunum hjá brúkarunum. T.d. kann orsøkin til broyttar preferansur vera øktu tilbúðingum av sjúkum í kjöti av alidjórum, ella ráðini frá heilsustovnum um at eta meira av grønmeti og fiski, og minni av kjöti.

Lønargjaldingarnar kunna geva ábendingar, men greitt er, at tær ikki eru fullgott mál fyri gongdina í búskapinum, bæði tí talan er um nominell tøl, og tí at hædd ikki verður tikin fyri broytingum í samansetingini av faktorinntøkuni millum lønir og restinntøku. Við hesum í huga sæst í eini talvu aftast í frágreiðingini, at løngjaldingarnar eru øktar 10% í mun til í fjør, meðan vøxsturin var 7% frá 1998 til 1999. Tað eru serliga øktar inntøkur hjá fiskimonnum og hjá fólki í byggivinnuni, sum geva stóra vøxsturin í løngjaldingunum, men eisini fiskavruídnaðurin hevur havt framgongd.

Eftirspurningurin togar búskapin fram

Orsökirnar til tann framhaldandi stóra vøxsturin eru helst fleiri. Vøxsturin er størri enn broytingar á útboðssíðuni einsamallar kunna forklára, sjálvt tá hædd verður tikin fyri vøkstrinum í arbeiðsstyrkini. Tí má ein partur av framhaldandi stóra vøkstrinum skyldast, at eftirspurningurin enn ikki hevur funnið eina náttúrliga legu í mun til útboðssíðuna av búskapinum. Við javnvág í búskapinum økist samlaði eftirspurningurin samsvarandi økingini í framleiðslumegini, og framleiðslumegin í føroyska búskapinum er økt rættuliga skjótt seinastu árin, men ikki við 10 prosentum árliga. Tí má ein partur av vøkstrinum stava frá, at nýtsla og íløgur eru sigld afturút og nú verða heintað aftur, sum handilsjavnin tey seinastu árin eisini bendir á. Eftirspurningsvøxsturin hevur so at siga yvirhálað vøxsturin í framleiðslumegini og togar útboðssíðuna aftan á sær. Hetta gevur hægri enn meðal búskaparvøxstur, men eisini hægri enn meðal inflasjón, sum greitt verður frá seinni.

Heimflyting okir vøxsturin

Væntast kann, at nettoflytingin verður positiv komandi ár eisini, tí tað sær út til, at vøxsturin er øktur í ár samanborið við í fjør. Í hesum sambandi er neyðugt at hugsa um, at tað er búskaparvøxsturin fyri hvønn íbúgva, ið hevur týdning, tí tað er hesin, sum hevur týdning fyri vælferðina hjá borgarunum. So hóast tað sjálvsagt er positivt, at tilflytingin hevur verið so stór seinastu árin, má havast í huga, at tilflytingin eigur ein part av búskaparvøkstrinum, og tí er búskaparvøxsturin fyri hvønn íbúgva samsvarandi lægri.

Produktiviteturin møguliga eisini batnaður

Nakað av produktivitetsvøkstri hevur helst eisini verið. Hesin vøxstur er ikki so týðiligur yvir stutt áramál, men yvir longri tíðarskeið er tað produktivitetsvøxsturin, sum er altavgerandi fyri búskaparvøxsturin, tí gongdin í framleiðslumegini í búskapinum avgerð, hvussu skjótt búskapurin kann vaksa yvir longri tíðarskeið. Høvuðsorsøkirnar til produktivitetsvøxstur eru fleiri og betri maskinur, meira og betri útbúgving og betur skipan av framleiðsluni. Ein møgulig orsök til framhaldandi stóra vøxsturin er, at produktivitetsvøxstur, sum vanliga kemur so líðandi, ikki varð realiseraður undir kreppuni, tí eingin møguleiki var fyri at gera nýggjar íløgur og at útbúgva arbeiðsmegina samsvarandi. Nú gongd er komin á búskapin aftur, kemur allur tann goymdi produktivitetsvøxsturin mest sum í einum, í takt við at fæfeingið verður útbygt í stórum, framleiðslan verður umskipað og arbeiðsmegin verður útbúgvinn til at arbeiða við nýggja fæfeinginum.

Kjak tykist at hava tikið seg upp, nú innlendski vøxsturin hevur yvirhálað

væksturinn í útflutningsvinnunum, um okkurt eigur at gerast fyri at tálma vøkstrinum. Argumentið tykist vera, at vøkstur í innlendsku vinnunum á ein ella annan hátt ikki er líka góður vøkstur sum vøkstur í útflutningsvinnunum. Men hetta er ikki rætt. Um vøksturinn er í innlendsku vinnunum ella í útflutningsvinnunum, er óviðkomandi fyri vælferðina í samfelagnum. Tað avgerandi er, um vøksturinn er sunnur, tað vil siga, um avgerðirnar um nýtslu, fløgur osfr. hjá borgarum, vinnulívið og tí almenna eru rationelt grundaðar.

3.2. Arbeidsloysi

Færri varandi arbeiðsleys

Seinastu árin er arbeiðsloysið minkað nógv, og er tað nú komið niður á 3%, t.e. 748 persónar, roknað sum persónar skrásettir sum tøkir hjá ALS fyri september 2000. Harafrat fáa 267 fólk í arbeiðsstyrkini veitingar frá Almannastovuni. Arbeiðsloysið er aftur farið at minkað, eftir at hava verið stöðugt í umleið eitt ár, t.e. frá hálvum 1999 til miðjuna av ár 2000. Samstundis er arbeiðsloysið broytt á tann hátt, at tað eru færri langtíðararbeiðsleys og lutfalsliga fleiri stuttíðararbeiðsleys. Hetta er hent, sjálvt um hædd verður tikin fyri, at nøkur langtíðararbeiðsleys eru fallin úr ALS-skipanini og eru farin undir Almannastovuna. Av teim arbeiðsleysu í oktober vóru 232 menn og 516 kvinnur. Sostatt er ójavni millum kynini á hesum øki, men býtt eftir landsparti er arbeiðsloysið rættuliga javnt býtt í løtuni, Suðuroyggjin móguliga undantikin.

3.3. Inflasjón

Triðja ársfjórðing vaks verandi prístal 5,2% í mun til sama ársfjórðing í fjør, og er hetta væl meira enn tey 3%, sum prístalið vaks 2. ársfjórðing. Tað er serliga ógvusliga hækkingin í oljuprísinum, sum hevur togað prístalið uppeftir í seinastuni. Ivasamt er, hvussu leingi oljuprísurn fer at vera so høgur. Men í løtuni er einki, sum bendir á, at hann fer at falla nógv innanfyri stutta tíð.

Storri prísavøkstur enn í grannalondunum

Inflasjónin, mátað við brúkaraprístalinum, vísir seg at vera nakað væl størri enn í grannalondunum. Seinastu trý árin hevur meðal árliga inflasjónin ligið um 5%, sum er munandi meira enn í flestu grannalondunum. Í Danmark hevur inflasjónin ligið um 2,5% seinastu tvey árin, í ES hevur meðal inflasjónin verið minni enn 2%, meðan inflasjónin í Íslandi er farin frá umleið 2% í 1998 til 3,4% í 1999.

Tað er ikki órímuligt at sammeta inflasjónina í ES londum ella norðurlondum, tí har verður inflasjónin mátað eftir einum leisti, sum væl er sambæriligur. Men torført er at meta okkara inflasjón við hana í hinum londunum, tí prístalið hjá okkum, sum mátar inflasjónina, er ikki sambæriligt við brúkaraprístøl aðrastaðni. Her kemur broyting í næsta ár, tá vit fáa nýtt prístal, sum er sambæriligt við onnur.

Men vøksturinn, vit hava havt seinastu árin, er helst farin at merkja prísstöðið, tí útboðið av serliga tænaðum er avmarkað av neyðugari arbeiðskraft, og

hesar príshækkingar treingja helst út í hvønn krók í samfelagnum.

Av tí at arbeiðsloysið er komið niður ímóti lágmarkinum, kunnu vit helst vænta, at trýst kemur á prísir og lónirnar í summum vinnum, so at inflasjónin veksur.

Er inflasjónin skaðilig ?

Av tí at vit ikki hava egið gjaldoyra, er føroyska rentustøðið tengt at altjóða rentustøðinum, so rein innlendsk inflasjón er ikki orsök til hægri rentustøði. Men at rentustøðið ikki er tengt at innlendsku inflasjónini er heldur ikki uttan vansar. Hægri inflasjón uttan samsvarandi hægri rentustøðið lækkar realrentuna, sum fæst fyri uppsparing, serliga um rentuskattur skal gjaldast av nominellu rentuinntøkuni, tí jú hægri inflasjón, jú lægri er realrentan eftir skatt. Hetta er ein lækking av prísinum á nýtslu í dag í mun til nýtslu í morgin, ella sagt á anna hátt, tað loysir seg verri at spara upp. Tí kann hetta væntast at viðføra hægri nýtslu og samsvarandi lægri uppsparing. Høg inflasjón, partvís orsakað av høgga innlenska eftirspurninginum, er tí við til at seta meira ferð á búskapin. Um hetta er ein so stórir trupulleiki, at eitthvørt eigur at gerast við støðuna, og í so fall hvat, er ikki heilt greitt.

Avgerandi spurningurin er, um hetta fer at darva framhaldandi vøkstri. Tað vil siga, at spurningurin er, um vøksturin í eftirspurninginum er ov stórir í mun til framleiðsluorkuna í búskapinum, soleiðis at hann fer at gera eina ógvusliga bremsing í búskapinum neyðuga, vegna ov høgga inflasjón ella ov stórt gjaldsjavnaundirskot.

Almenn inflasjónsdarvandi uppílegging

Politiskt er spurningurin sostatt, um tað almenna eigur at leggja upp í gongdina nú, so tað slepst undan eini harðari uppílegging seinni. Og í øðrum lagi er spurningurin, á hvønn hátt tað almenna best kann ávirka gongdina, soleiðis at borgararnir fáa so høgga vælferð sum gjørligt, metta yvir eitt longri tíðarskeið.

Ætlar tað almenna at minka um inflasjónina má vinnuliga virksemið darvast, og arbeiðsloysið gerast hægri, enn tað annars hevði verið. Hetta fer at ávirka innflutningin eisini, so at hallið á handilsjavnanum verður minni, enn tað annars hevði verið. Útflutningurin verður ikki ávirkaður, tí fiskiskapur og fiskaframleiðsla verða ikki ávirkað negativt av, at vit darva vinnuliga virksemið annars, heldur tvørturímóti, tí fiskivinnan fær lættari við at skaffa arbeiðsmegi, um virksemið í restini av búskapinum minkar.

Økja skattabyrðarnar

Tað almenna kann ávirka vinnuliga virksemið antin við at økja um skattabyrðarnar ella við at minka um almennu útreiðslurnar. Hugsast kann t.d., at tað almenna økir skattir og avgjöld, soleiðis at húsarhaldini bæði innflyta minni og keypa minni av innlenskum vørum og tænastum. Hetta hevði darvað innlenska aktivitetin og innflutningin.

...ella minka almennu útreiðslurnar

Hugsast kann eisini, at tað almenna minkar um sín egna aktivitet – eitt nú steðgar vega-, havna- og tunnilsgerð í eina tíð. Hetta hevði minkað um eftirspurningin eftir arbeiðsmegi og innflutningi til virksemið hjá tí almenna. Men helst hevði minkingin ikki verið so ógvuslig, tí privatir eftirspurningur

hevði helst partvís komið í staðin.

Uttan mun til hvussu tað almenna roynir at minka um vinnuliga virkseimið, verður úrslitið, at inntøkurnar í samfelagnum verða minni, enn tær annars høvdu verið. Prísurin fyri at steðga einari móguligari inflasjónerari gongd og at steðga vaksandi handilsjavnahallinum er, at búskaparliga vælferðin í fyrsta umfari verður minni, enn hon annars hevði verið.

Men, um væntast kann, at eitt slíkt átak kann sleppa okkum undan, at vit fáa eina búskaparkreppu seinni, so kann átakið hava við sær, at samfelagsliga gagnið sum frá líður verður størri samanlagt, enn tað hevði verið uttan almenna uppílegging.

***Ikki grundarlag fyri
broytingum í
fíggarpolitikkinum***

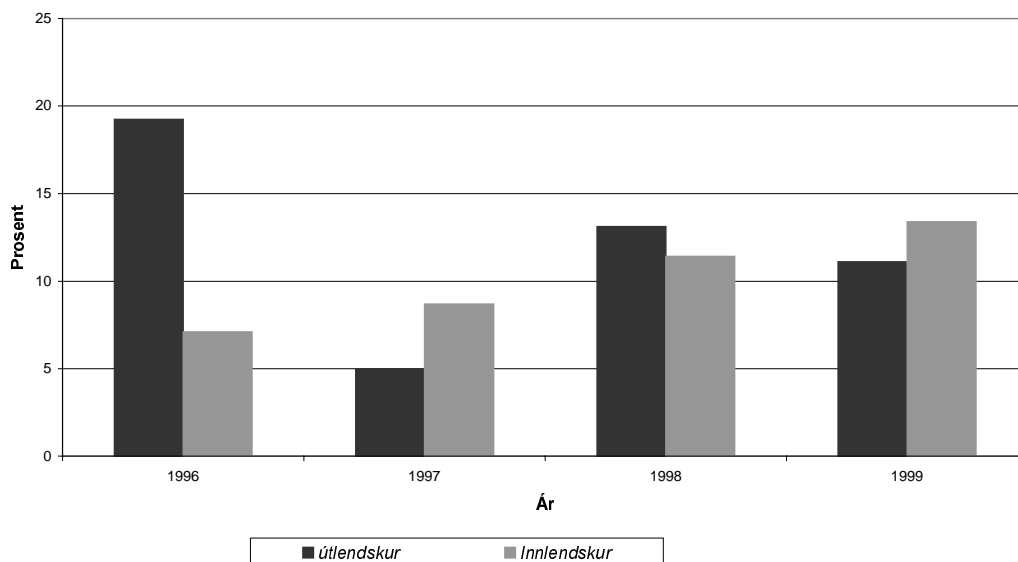
Búskaparráðið heldur ikki, at nóg gott grundarlag er fyri einari generellari tronging av fíggarpolitikkinum. Ferðin í búskapinum er í stóran mun grundað á vanligar marknaðarmekanismur – góðan fiskiskap, góðan fiskaprís og ein framhaldandi stóran tørv á íløgum eftir kreppuna. Ein generell tronging av fíggarpolitikkinum fer ikki at raka rætt, og rættar ikki trupulleikarnar, sum veruliga eru í búskapinum, til dømis avlagandi studnings- og skattaskipanir. Samstundis má fíggarpolitikkurin tó heldur ikki má verða lakari.

Vit vita í heila tikið sera lítið um sambindingina millum fíggarpolitisku amboðini og búskaparligu málsetningarnar í føroyska búskapinum. So leingi vit ikki kenna meira til ávirkanina av konjunkturpolitikkinum á konjunkturarnar í føroyska búskapinum, er ivasamt, um fíggarpolitikkurin í heila tikið eigur at nýtast til konjunkturregulering út yvir tað, sum liggur í automatisku stabilisatorunum.

3.4. Inn- og útflutningur og handilsjavni

Búskaparliga framgongdin, vit hava havt seinastu árin, hevur verið merkt av bæði vaksandi útlenskum og innlenskum eftirspurningi. Vøxsturin hevur verið minkandi seinastu 3 árin, men liggur enn rættuliga høgt. Vøxsturin hevur verið nakað tann sami í bæði innlenska og útlenska eftirspurninginum, og í 1999 lá hann um 12 prosent. Hetta er stórus vøxstur, samanborið við vøxsturin aðrastaðni, hóast vøxsturin realt – t.e. uttan prísvøxstur – lá lægri, um eini 8 prosent.

Broyting í innlenskum og útlenskum eftirspurningi 1996 til 2000

Kelda: Landsbanki Føroya og Hagstovan

Myndin omanfyri vísir broytingina í innlenska og útlenska eftirspurninginum, roknað sum broyting í søluni innanlands og uttanlands. Broyingin í innlenska og útlenska eftirspurninginum eru broyingarnar í ávikavist føroyskum eftirspurningi til nýtslu og íløgur samanlagt. Broyingin í útlenska eftirspurninginum er einfalt roknað sum vøxsturin í útflutninginum, og vísir tí bæði vøxsturin í eftirspurninginum og broyingini í fiskiskapi.

Talva: *Vísital fyri uttanlandshandil (skip ikki íroknað). Vísital 1992 = 100*

	1995	1996	1997	1998	1999
<i>Innflutningur</i>					
<i>Nøgdarvísital</i>	98	106	115	133	154
<i>Eindarvirðisvísital</i>	94	97	99	96	94
<i>Útflutningur</i>					
<i>Nøgdarvísital</i>	93	119	122	123	137
<i>Eindarvirðisvísital</i>	86	81	86	98	99
<i>Býtislutfall</i>	92	84	87	102	105

Kelda: Hagstova Føroya

Fyri at fáa eina betri mynd av sjálvum útlenska eftirspurninginum er neyðugt

eisini at hyggja at býtislutfallinum.

Talvan omanfyri vísir nøgdar- og eindarvirðistal fyri ávikavist innflutning og útflutning. *Nøgdarvísitalið* sigur, í hvussu stóran mun inn- og útflutningurin vaksa orsaka av broytingunum í nøgd, meðan *eindarvirðisvísitalið* sigur í hvussu stóran mun inn- og útflutningurin broytast vegna prísbroytingar.

Býtislutfallið, sum er lutfallið millum eindarvirðisvísitøluni í inn- og útflutningi, sigur hvussu nógv av innflutningi vit fáa fyri útflutningin. Býtislutfallið hevur verið vaksandi seinastu árin, sum so merkir, at vit hava kunnað innflutt meira fyri sama útflutning, uttan at tað hevur ført til stórvegis hall á handilsjavnanum.

Uttanlandshandilin 1995 til 1999 og mett fyri 2000, milj.kr.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>Innflutningur</i>						
<i>Samanlagt</i>	1.766	2.147	2.367	2.596	3.276	3.870
<i>Skip</i>	10	103	120	99	418	400
<i>Uttan skip</i>	1.756	2.044	2.247	2.497	2.858	3.470
<i>Útflutningur</i>						
<i>Samanlagt</i>	2.026	2.417	2.565	2.926	3.252	3.580
<i>Skip</i>	35	116	88	91	117	200
<i>Uttan skip</i>	1.992	2.301	2.477	2.836	3.135	3.380
<i>Handilsjavni, skip tald uppí</i>	260	270	198	330	-24	-290
<i>Handilsjavni, uttan skip</i>	236	257	230	339	277	-90

Kelda: Hagstova Føroya

Talvan omanfyri vísir gongdina í uttanlandshandlinum frá 1995 til 1999. Fyri 2000 er gongdin mett út frá uppgerðini frá januar til juli, og síðani er roknað við somu gongd restina av árinum, sum var í 1999. Hetta er ein rímuligur máti at rokna gongdina, tá skip ikki eru tald uppí, men er minni álítandi, tá talan er um skipahandilin. Tí eru serlig mett tøl sett fyri inn- og útflutning av skipum.

Komandi hall á handilsjavnanum...

Handilsjavnin er munurin millum virðið á innflutninginum og útflutninginum. Frá 1992 til 1998 høvdu vit yvirskot á handilsjavnanum hvørt ár, men í fjør var eitt lítið hall, um skip verða roknað við, meðan yvirskotið var 277 milliónir uttan skip. Innflutningurin er vaksandi munandi skjótari enn útflutningurin, men av tí at býtislutfallið samstundis er økt til okkara fyrimum, er hall ikki komið á handilsjavnan fyrr enn í ár, tá vit vænta eitt hall upp á einar 100 milljónir, tá skip ikki eru tald uppí. Verða skip tald uppí, kann væntast eitt hall upp ímóti 300 milliónum.

...stava frá vaksandi vinnuvirksemi og

Vøkstururinn í innflutningi, tá skip ikki eru tald uppí, er 320 milljónir, tá vit sammeta tíðarskeiðið januar til juli í 1999 og í 2000. Tað er ein vøkstur upp á

Íløgukæppi

21%. Av hesum stava 130 miljónir frá vøkstri í brennievnisinnflutningi, 130 miljónir frá vinnuliga innflutninginum av tilfari, maskinum og útgerð, og 60 miljónir frá innflutningi til beinleiðis nýtslu í húsarhaldinum. Vert er at geva gætur, at um vøksturin í innflutningi til beinleiðis nýtslu verður roknaður sum vøksturin í innflutningi fyri hvønn íbúgva, verður vøksturin minni enn tey 12%, sum standa í talvuni omanfyri. At vøksturin í innflutningi til nýtslu er væl minni enn vøksturin í innflutningi til onnur endamál kemst av, at borgararnir royna at hava eina javna gongd í nýtsluni. Hetta hevur við sær, at í góðum tíðum økist beinleiðis nýtlan minni enn íløgurnar, og umvent í ringum tíðum.

...og oljupríshækking

Verður oljuprísurin liggjandi á hesum høga støðinum og vinnuligi framburðurin stendur við, kann altso roknast við munandi vøkstri í innflutninginum. Hóast fiskaprísirnir møguliga verða verandi so høgir sum nú, kann tí væntast hall á handilsjavnanum eina tíð framvir.

Innflutningur til bygging, havna-, vega- og tunnilsgerð kann væntast at vaksa enn meira enn higartil. Ongin orsök er til at vænta minni innflutning til aðrar vinnur heldur. Og so hvørt sum vinnuligi aktiviteturin veksur, økjast inntøkurnar og tessvegna eisini innflutningurin til húsarhaldini.

3.5. Gjaldsjavni, ogn og skuld

Á gjaldsjavnanum hevur verið avlop síðani 1993, og metta avlopið í 1998 var 1.032 miljónir. Ongin uppgerð er fyri 1999, men ein fyrbilsmeting er, at avlopið var millum 600 og 800 miljónir.

Við árslok 1998 var netto uttanlandsskuldin burtur, og Føroyar áttu eina nettoogn í útlondum upp á einar 300 miljónir. Hevur gongdin í gjaldsjavnanum síðani verið sum mett er, er nettoognin uttanlands við árslok 1999 nærum eina miljard, og við árslok 2000 nakað væl størri.

Nettoogn í útlondum

Sum støðan er í dag – nú vit eiga nettoogn í útlondum – hava vit helst ein nettostreyms inn í landið av rentugjöldum, so at vit hava onga nettoútreiðslu av skuld. Men í nógv ár vóru Føroyar skuldaraland. At eitt land hevur stóra skuld til onnur lond, hevur ta ávirkan, at ein stórur partur av framleiðsluvirðinum í landinum fer til at gjalda rentur og avdrátt upp á skuldina. Hetta eru virði, sum annars kundu komið borgarunum til góða í privatari ella almennari nýtslu.

Eisini vælferð av skuld

Men neyðugt er at vera varin við at siga, at skuldsetingin minkar um vælferðina í samfelagnum. Partvíst eru renturnar og avdráttirnir útskotin gjöld fyri nýtslu hjá borgarunum fleiri ár frammanundan. Í so fall kann ikki sigast, at vælferðin yvir tíð er minni, enn hon annars kundi verið, tí ikki ber til hjá øðrum enn borgarunum sjálvum at raðfesta gagnið av nýtslu í tveimum ymsum tíðarskeiðum. Partvíst eru renturnar og avdráttirnir gjald fyri íløgur, og her má skiljast millum tvey sløg av ílögum. Í fyrsta lagið eru tær íløgur, sum kunnu forrenta lánini. Rentur og avdráttir fyri hesar íløgur økja vælferðina, tí móguleiki verður fyri hægri nýtslu, enn hvat annars hevði verið móguligt. Í

øðrum lagi eru tær íløgur, sum ikki eru produktivar tí tær ikki kasta av sær nóg mikið til at forrenta kostnaðin. Í tann mun, sum rentu- og avdráttarbyrðan er fyri óproduktivar íløgur, minkar hon beinleiðis um samlaðu vælferðina í landinum, tí hon minkar móguleikan fyri nýtslu.

Broytt rentustøði ávirkar býtið

Mótvegis útheiminum merkir hækkandi rentustøði helst, at vit fáa hægri inntøku frá okkara nettoogn uttanlands, og tað sæst so aftur í eini hægri netto rentuinntøku á gjaldsjavnanum. Innanlands minkar hækkandi rentustøði um tøku inntøkuna hjá teimum, sum netto hava lán, og økir um inntøkuna hjá teimum, sum netto hava ogn. Innlandis merkir hetta altso, at tey við stórum sethúsalánum vera verri fyri, meðan borgarar, ið netto eru lánveitarar (eitt nú hava innlán ella aðra fíggjarogn við skiftandi rentu), vera betur fyri.

Almenna skuldin minkað

Almenna nettoskuldin uttanlands – roknað sum skuldin hjá kommunum, kommunalum stovnum, landskassanum og landsstovnum – var í 1993 omanfyri 7,3 miljardir, men var við árslok 1998 komin niður á 4,5 miljardir.

Nettoskuldin hjá tí almenna samanlagt er mett til 1,9 miljard í 1998 og er í ár helst komin niður móti 1,5 miljard. Sostatt er nettoskuldin hjá tí almenna komin niður á 27% av BTÚ í 1998 og væntandi 19% av BTÚ í 2000. Hetta eru lág tøl, tá mett verður í mun til eitt nú Danmark, har almenna nettoskuldin var 53% av BTÚ í 1999. Havast skal í huga at almenna skuldin var 85% av BTÚ í 1995.

Í veruleikanum er almenni sektorurin í Føroyum enn betur fyri, tí sett í mun til tøku bruttotjódarinntøkuna, sum er eitt betri mát enn BTÚ fyri, hvat vit eru før fyri at gjalda, er almenna skuldin enn lægri. Hetta kemst av ríkisveitingini, sum ger, at vit eru før fyri at forrenta eina størri skuld, enn um vit bert høvdu BTÚ at líta á.

3.6. Niðurstøða

Samanumtikið kunnu vit altso vænta framhaldandi vøkstur í búskapinum, men av tí at útboðssíðan hevur trupult við at fylgja við tí í løtuni skjótt vaksandi eftirspurninginum, kunnu vit eisini vænta vaksandi hall á handilsjavnanum og inflasjón.

Búskaparráðið heldur ikki, at nóg gott grundarlag er fyri einari generellari tronging av fíggjarpolitikkinum, tí tað fer ikki at raka rætt, og rættar ikki trupulleikarnar, sum veruliga eru í búskapinum. Samstundis má tó staðfestast, at fíggjarpolitikkurin heldur ikki má verða lakari.

4. Vinnurnar

4.1. Fiskivinnan og alivinnan

Veiðan rímulig, men minni nóg av toski

Avreiðingarnar frá føroyskum skipum til føroyskar fiskakeyparar eru øktar úr 72.606 tons sum upp í 78.768 tons ella 8% skeiðið januar til september 2000. Hesin vøkstur stavar mest frá tí økta upsafiskiskapinum. Hýsuveiðan minkaði 10% fyrstu 9 mánaðirnar av árinum, meðan toskafiskiskapurin var á leið tann sami, sum sama tíðarskeið í fjør, nevnliga smá 14 túsund tons. Um gongdin heldur fram restina av árinum kemur samlaða veiðan upp móti teimum 100 túsund tonsunum, sum veiðan var í 1998 og 1999, men samansetingin er rættuliga nógv annaðleiðis, við tað at upsin er størri partur av veiðini, meðan parturin av toski og hýsu er minkaður.

Samlaða avreiðingarvirðið er økt 8%, tað vil siga líka nógv sum tonsatalið, hóast sammansetingin av veiðini er broytt til fyrimuns fyri tey minni virðismiklu fiskasløgini, t.e. serliga upsan. Hetta kemst av, at prísirnir á hýsu og serliga toski framhaldandi vaksa, meðan upsaprísurin er nøkulunda stöðugur.

Trolararnir hava framgongd

Av heimaflotanum eru tað serliga lemmatrolararnir og partrolararnir, ið hava havt eina framgongd í fiskiskapi. Meðan talið av lemmatrolarum er lækkað seinastu tvey árin er avreiðingarvirðið hækkað og yvirskotið er tað sama, hóast oljuprísurin er hækkaður nógv hetta tíðarskeiðið. Partrolararnir hava eisini økt um veiðivirðið og hava enn sama yvirskot sum í 1998 og 1999. Mett verður, at partrolararnir er skipabólkurin, ið er best fyri í lýtuni, og har størst sannlíkindi eru fyri endurnýggingum.

Línan verri fyri

Línubátarnir hava fingið 15.223 tons fyrstu 9 mánaðirnar av árinum, sum er 21% minni enn sama tíðarskeið í fjør. Veiðivirðið og yvirskotið hjá bólkinum er eisini lækkað rættuliga nógv. Smáu bátarnir hava í ár veitt fyri umleið tað sama sum í fjør, og yvirskotið verður eisini á leið tað sama.

Oljuútreiðslurnar tyngja fjarflotan

Hjá fjarflotanum fer árið í ár sum heild at hilmast verri enn í fjør. Orsøkin er fyrst og fremst tann høgi oljuprísurin, sum rakar meint, serliga hjá flakatrolarunum og rækjubátunum. Veiðuvirðið hjá flakatrolarunum er størri enn í fjør, men yvirskotið fyri hvørt skip verður á leið tað sama, vegna høgá oljuprísini. Hjá rækjubátunum verður veiðuvirðið helst eini 15% minni enn í fjør, og tá hækkingi útreiðslurnar verða lagdar aftrat, er sannlíkt, at rækjubátarnir fara at hava eitt minni gott úrslit í ár. Skipini, ið veiða pelagiskan fisk, fara væntandi at hava eitt væl betri ár í ár enn í fjør, men framvegis verri enn metárið 1998. Veiðuvirðið økist sannlíkt munandi sammett við 1999, so sjálvt um oljuprísurin eisini her gevur negativa ávirkan, fer yvirskotið hjá hesum partinum av flotanum helst at vera væl størri enn í 1999.

...og heimaflotan

Sum víst á omanfyri leggja høggu oljuprísirnir trýst á yvirskotið hjá nógvum reiðaríum í lýtuni. Teir reiðarar, sum hava keypt seg inn í vinnuna hava ofta sett seg í stóra skuld, millum annað fyri at fáa eitt fiskiloyvi, og rentur og avdráttur skulu gjaldast, líkamikið um oljuprísurin er høgur ella lágur. Tað vil siga, at reiðaríini hava bundið seg til at eitt ávíst gjald fyri hvønn fiskidag langt fram í tíðina. Um reiðaríini í staðin keyptu fiskidagarnar í smáum portiónum og galdandi fyri stutt tíðarskeið, hevði oljuprísurin ikki havt somu negativu ávirkan. Tá hevði prísurin á fiskidøgum lagað seg eftir, at reiðaríini skulu hava eitt ávíst yvirskot. Tað vil siga, at um oljuprísurin fer upp, so gerst ein fiskidagur minni verður og prísurin fer tí niður.

Stuttvarandi kvotur minka váðan...

Núverandi skipan, har reiðaríini, sum hava keypt kvotur, binda seg til at gjalda eitt ávíst gjald fyri fiskidagarnar, líkamikið um ein fiskidagur hevur stórt ella lítið virði, hevur í veruleikanum við sær, at tað er yvirskotið hjá reiðaríunum, sum broytist alt eftir oljuprísnum, rentustøðið osfr. Tí átaka reiðaríini sær ein óneyðugan váða. Tað vildi verið ein fyrimunur hjá vinnuni, heldur at latið prísinn á fiskidøgum førkað seg upp ella niður alt eftir umstøðunum, soleiðis, at vinnan hevði eitt meira støðugt yvirskot, meðan tað var landskassin, sum seljari av fiskidøgum, sum átók sær vansan við broytingum í virðinum á fiskidøggunum.

...og geva øðrum móguleikan at vera við

Samstundis hevði sølu av fiskidøgum í smáum portiónum, galdandi fyri eitt stutt tíðarskeið, gjørt tað lættari hjá ungum kapitalveikum fólki at keypt fiskidagar og soleiðis sloppið at roynt seg í vinnuni. Við núverandi skipan, har fiskidagar verða seldir í ógvuliga stórum portiónum, galdandi fyri eitt áramál, er neyðugt at kunna leggja milliðnaupphæddir á borðið fyri at sleppa inn í vinnuna, og tað eru bert fá, ið hava henda móguleika. Úrslitið er, at dugnalig fólk verða hildin uttanfyri vinnuna. Av somu orsök er vinnan ikki so dynamisk, sum hon kundi verið.

Flakavirkini

Tøka rávøran hjá flakavirkjunum verður væntandi nakað hægri í ár enn í fjør, umleið 89.000 tons móti 83.000 tons sum í fjør. Veiðan hjá feskfiskaflotanum verður helst á leið tann sama sum í fjør, meðan størsti munurin stendst av at minni verður útflutt av feskum fiski, helst eini 13.000 tons sammett við 17.000 í fjør.

Tann støðugt minkandi útflutningurin av feskum fiski seinastu árin kemur partvíst av, at flakavirkini eru vorðin meira kappingarfør. Ein orsök er meira dynamiskar leiðslur á virkjunum, men eisini uppboðssøluskipanin, við tí harav fylgjandi kappingini um fiskin, eigur sín part av bótta kappingarførinum. Uppboðssøluskipanin kann virkað sum fyrimynd fyri einum fiskidagmarknaði, soleiðis at sølan av fiskidøgum, við fáum broytingum viðvíkjandi vørusamanseting og prísáseting, kann virkað á sama hátt sum núverandi uppboðssølur og eisini verða umsitin av teimum.

Prísvøxtur og produktivitetvøxtur

Framleiðsluvirðið fyri hvørt kilo av rávøru er økt stútt síðan 1996 og kemur í ár væntandi upp um 15 krónur í miðal fyri kilo, móti bert 10 krónum fyri kilo í

Í flakavirkjum

1996. Harða kappingin millum fiskakeypararnar um fiskin hefur ført við sær, at hóast framleiðsluvirðið fyri hvørt kilo av fiski er økt, er skiftisavlopið minkað. Hetta viðførir aftur, at flakavirkini sæð undir einum helst fara at hava eitt lægri yvirskot enn í fjør, hóast virkaðu nøgdirnar eru størri enn undanfarin ár. Tað eru serliga meðalstóru flakavirkini, sum hava trupulleikar við at klára seg í kappingini, helst tí tey hvørki hava kapitalstyrkina til íløgur í nýggja framleiðslu, sum til dømis Fiskavirking hefur, ella fleksibilitetin hjá teim smáu virkjunum.

Stór avlop í alivinnuni

Góð gongd er í rakstrinum í alivinnuni í lötuni. 1999 var eitt gott ár fyri vinnuna við stórum yvirskotum, og 2000 sær út til at blíva minst líka gott. Prísirnir vóru sera høgir inntil fyri stuttum, og tí varð alifiskurin tikin so skjótt sum gjørligt. Hetta hefur viðført, at fiskurin í meðal er yngri, tá hann verður tikin, og tí er meðalvektin eisini minni, og hetta sæst aftur í útflutninginum. Nøgðin av útfluttum alifiski er minkað 13% tíðarskeiðið januar til august 2000 í mun til sama tíðarskeið 1999, úr 15.063 tonsum niður í 13.072 tons. Men høgu prísirnir hava havt við sær, at útflutningsvirðið er økt 14% í mun til í fjør, úr 355 milliónum upp í 406 milliónir. Skiftisavlopið er sostatt økt munandi, og hóast prísirnir eru fálnir í seinastuni fer alivinnan sum heild at hava stórt yvirskot aftur í ár.

Gjald fyri firðirnar

Tíðin er eisini komin til at umhugsa, um landskassin eigur at krevja gjald fyri tey øki, alivinnan í lötuni fær ókeypis frá landinum. Á sama hátt, sum fiskistovnarnir geva eina tilfeingisrentu, sum landið eigur, og tí eigur at krevja gjald fyri, so geva firðirnar, sum alivinnan brúkar, eisini eina tilfeingisrentu, ið landið eigur. Firðirnar eru ein framleiðslufaktorur á sama hátt sum grundøkir og onnur kapitalútgerð, og alifyritøkurnar eiga at gjalda fyri henda framleiðslufaktorin á sama hátt, sum tær gjalda fyri annað fæfeingi og arbeiðsmegi.

Ansa eftir dálking

Vakið eygað má haldast við, at firðirnar ikki verða so dálkaðir - hvørki av aling ella av øðrum dálkingarkeldum - at vandi verður fyri, at teir gerast ónýtiligir til aling. Ov intensiv nýtsla av alifirðum svarar til niðurfisking av fiskastovnum og má fyrbyggjast. Tað týðningarmikla í eini loysn upp á trupulleikan er, at alarin verður áeggjaður til at halda fjørðin reinan. Tí eigur alarin at bera fíggjarligu ábyrgdina av egnari dálking. Tað er av avgerandi týðningi, at tað almenna ikki ber kostnaðin av upprudding eftir alarar.

4.2. Aðrar vinnur

1,1 miljón í meðal fyri hús í Havn

Av hinum vinnunum er tað kanska serliga byggivinnuni, sum víst verður ans í lötuni. Húsaprísirnir eru øktir alsamt seinastu árin. Í 1997 var meðalprísurin³ fyri eini vanlig sethús 585 túsund krónur í størri bygdunum, meðan meðalprísurin var 928 túsund í Tórshavn. Nú, trý ár seinni, er meðalprísurin fyri eini sethús í størri bygdunum komin upp á 627 túsund krónur, meðan

³ Sambært yvirhliti hjá Føroya Sparikassa

meðalprísurnir í Tórshavn er 1,1 millión.

Stórir eftirspurningur

Vegna stóru flytingina til landið er eftirspurningurinn eftir íbúðum og sethúsum sera stórir. Hetta hevði ikki havt stóra ávirkan á íbúðarprísirnar, um útboðið fylgdi við. Men útboðið av íbúðum hevur ikki fylgt við eftirspurninginum. At útboðið av íbúðum illa megnar at fylgja við eftirspurninginum sæst millum annað av, at talið av íbindingum av sethúsum í netið hjá SEV er á leið tað sama higartil í ár sum alt árið í fjør. Tá trýstið á íbúðarmarknaðin ikki hevur við sær økta bygging, er sjálvsagt, at prísurnir á íbúðum má geva seg uppeftir.

Útboðið má økjast

Húsaprísirnir, einamest í høvuðsstaðarøkinum, skapa kjak um, hvat kann gerast fyri at tálma hækkingini í prísinum á sethúsum og íbúðum. Til dømis verða støðugt hækkandi húsaprísirnir brúktir sum grundgeving fyri uppskotum um konjunkturdarvandi tiltøk. Búskaparráðið heldur ikki, at ein fíggjarpolitisk tátting eigur at setast í verk fyri at støðga hækkingunum í húsaprísunum. Heldur enn at fremja generell darvandi tiltøk, eiga tiltøk at fremjast, sum bøta beinleiðis um hendan trupulleikan, t.e. økja um útboðið av sethúsum og íbúðum.

At útboðið av íbúðum ikki økist nakað serligt kunnu tað vera fleiri orsøkir til, men høvuðsorsøkirnar eru sannlíkt vantandi útstykkjum og trot á handverkarum. At útvega grundstykki er ein uppgáva, sum kommunurnar kunnu gera nakað við, og sum skilst eru nógvar kommunur í gongd við hetta arbeiði. Trotið á handverkarum er bæði ein konjunktur-trupulleiki og ein bygnaðartrupulleiki. Hákonjunktururinn hevur fingið nógv fólk heimaftur til landið aftan á kreppuna, og hesi hava tørv á egnari íbúð ella eignum húsi. Eftirspurningurinn eftir sethúsum og tí eisini handverkarum er tí alstórir í løtuni, og útboðið av handverkarum hevur tí ilt at fylgja við. Samstundis er uttanlandsfrádrátturinn, sum serliga verður nýttur av handverkarum, framvegis í gildi. Hetta minskar um útboðið av handverkarum og trýstir tí prísirnir á húsum og harvið eisini íbúðum uppeftir.

5. Tað almenna

5.1. Fíggjarlógin 2000 og 2001

Næstan óbroytt støði hjá landskassanum

Sambært fíggjarlógaruppskotinum fyri 2001 veksur útreiðslustøðið 2% í mun til fyribils metingina av 2000, sum gjørd var í summar. Samstundis væntar Fíggjarmálastýrið, at inntøkurnar vaksa 1% og tí verður avlopið á fíggjarlógini 2001 umleið tað sama sum metingin fyri 2000. Upp í útreiðsluvøksturinn er tó ikki roknaður møguligi lønarvøksturinn, sum sáttmálasamráðingarnar í vár koma til sættis um, so útreiðslustøðið kann saktans fara at verða hægri enn væntað í fíggjarlógaruppskotinum. Men avlopið verður ikki minni av hesum ávum, tí ein jøvn lønarhækking í samfelagnum sum heild gevur landskassanum heldur fleiri inntøkur enn útreiðslur upp á stutt sikt..

Avlopini, sum Landskassin hevur havt seinastu árinu eru á ein hátt yvirmett, tí í inntøkupartinum er vøkstur í serligum inntøkum, sum ikki stava frá vanligu aktivitetinum í samfelagnum, somuleiðis sum tað í útreiðslupartinum eru minkingar í útreiðslum, sum stava frá serligum umstøðum.

Serligar inntøkur økja um avlopið

Í inntøkupartinum er tað útlutingin frá Føroya Banka, tí at bankin vegna afturførdar burturleggingar hevur havt størri inntøkur enn vanligt. Stóru afturføringarnar fara at minka burtur eftir fáum árum. Í útreiðslupartinum er tað rentuútreiðslurnar, sum vegna avtaluna við dansku stjórnina eru minkaðar munandi, sum frá er liðið. Ílt er at siga, í hvønn mun avlop Landskassans eigur at verða mett annaðleiðis vegna óvanligar inntøkur og óvanligar útreiðslur, men sjálvsagt eigur Fíggjarmálastýrið at gera metingar um hesi viðurskifti í sambandi við fíggjarlógararbeiðið.

Somuleiðis eigur Fíggjarmálastýrið at gera metingar um sonevnda ”bygnaðarlíga avlopið”, skilt sum avlop Landskassans, reguleið í mun til óvanlig viðurskifti og konjunkturgongdina. Á tann hátt fæst ein meira brúkilig meting av, hvørja ávirkan í fyrsta lagi bygnaðurin í almenna fíggjarskapinum hevur á avlopið, í øðrum lagi hvørja ávirkan konjunkturgongdin hevur, og í triðja lagi hvørja ávirkan serlig viðurskifti hava á landskassaavlopið.

Hetta er ikki einfalt at gera, men hevði kunnað verið til leiðbeiningar hjá øllum, sum meta skulu um støðuna í landsbúskapinum. Tað finnst valla nakar endaligur sannleiki um slíkar metingar, men ein skilagóður mátistokkur hevði kortini verið eitt gagnligt amboð.

5.2. Almenna skuldin

Almenna nettuskuldin minni

Landsbankin metir samlaðu almennu bruttoskuldina – hana hjá Landskassanum, almennum stovnum sum Húsálansgrunnurin og Landsbankin og hjá kommununum – at vera umleið 6,9 milliardir ársskiftið 1999. Tað almenna skyldaði 1,2 milliardir innanlands og 5,7 milliardir uttanlands, meðan ognin var 3 milliardir innanlands og 1,4 milliardir uttanlands. Netto skyldaði tað almenna sostatt 4,3 milliardir uttanlands og átti 1,8 milliardir innanlands, so at almenna nettuskuldin við árslok 1998 var 2,5 milliardir.

Bruttoskuldin skal longur niður

Sett í mun til BTÚ er almenna bruttoskuldin mett at vera um 70% av BTÚ. Meta vit okkum eftir stevnumiðinum hjá ES londunum, at almenna bruttoskuldin eigur at vera minni enn 60% av BTÚ, skal skuldin altso fáast niður um 5 miljardir, og helst nakað væl niður um, um mett verður, at ein so mikið lítil, einstáttaður og óstøðugur búskapur sum tann føroyski krevur at hava enn minni skuld enn hana, sum størri búskapur kunnu loyva sær at hava.

Landskassin skyldaði um ársskiftið 1998/1999 4,6 milliardir uttanlands og 400 milliónir í Føroyum. Innanlands átti landskassin 700 milliónir, so nettuskuldin hjá landskassanum var 4,3 milliardir. Um yvirskotið hjá landskassanum leysliga verður mett til 500 milliónir í ár, verður nettuskuldin hjá landskassanum við ársenda í ár umleið 3,8 milliardir. Kommunurnar skyldaðu

við ársenda 1998 800 milliónir innanlands og eisini 800 milliónir uttanlands. Kommunurnar áttu samstundis 300 milliónir innanlands. Tí var samlaða nettoskuldin hjá tí almenna umleið 1,3 milliardi. Roknast kann tí við at skuldin kemur niður um 1 milliardi í ár. Almennu stovnarnir skyldaðu 300 milliónir uttanlands við árslok 1998, meðan ognin var 1,4 milliardi uttanlands og 2 milliardi innanlands.

6. Búskaparpolitikkurin

6.1. Bygnaðartiltøk og konjunkturtiltøk

Tá tosað verður um búskaparpolitikk, verður hugsað um tilevning av beinleiðis ella óbeinleiðis politiskari uppíblending í marknaðarviðurskiftini. Búskaparpolitikkurin fellur í tveir breiðar bólkar.

Bygnaðarpolitikkur

Tann fyrsti er bygnaðarpolitikkur, har málini eru langtíkað, til dømis skapan av sunnum áeggjanarbygnaðum⁴ í vinnulívinum. Tað vil siga, at hugt verður at langtíkaðu gongdini og javnvágini í búskapinum. Evnini í hesum bólkinum eru fiskivinnupolitikkur, arbeiðsmarknaðarpolitikkur, umhvørvispolitikkur, ídnaðarpolitikkur osfr.

Konjunkturpolitikkur

Hin bólkurin er konjunkturpolitikkur, sum hevur til endamáls at minka um stuttíðar sveiggj í samlaða virkseminum í búskapinum, tað vil siga at sjónarringurin er nøkur fá ár. Høvuðsendamálið er, ella eigur at vera, at fáa í lag eina javna gongd í heildarbúskapinum, t.e. ein javnan búskaparvøkstur, og samstundis lága inflasjón. Aðrir búskapir, sum til dømis tann amerikanski, hava fíggarpolitikk og pengapolitikk til hetta endamál. Í Føroyum hava vit bert fíggarpolitikkinn sum amboð, tí vit ikki hava sjálvstøðugt gjaldoyra.

Munurin á bygnaðarpolitikki og konjunkturpolitikki liggur í, hvør trupulleikin er, sum tiltakið skal bøta um. Fyrst má tí definera, hvat munurin er á bygnaðartrupulleikum og konjunkturtrupulleikum. Bygnaðartrupulleikar kunnu breitt definera sum skeiklingar av marknaðarmekanismuni, sum viðføra skeivleikar í prísteknunum frá marknaðinum. Ein bygnaðartrupulleiki er til staðar, líkamikið um tað gongur væl ella illa fyri búskapin sum heild. Til dømis er stuðul til fiskivinnuna ein bygnaðartrupulleiki, líkamikið um konjunkturstøðan er góð, soleiðis at landskassin hevur ráð til at lata stuðulin, ella ikki. Tí kann sigast, at tað er endamálið við tiltakinum, og tí eisini hvørji amboð verða nýtt til tess at røkka endamálinum, sum avgera, um tiltakið er eitt bygnaðartiltak ella eitt konjunkturtiltak. Í døminum omanfyri kann endamálið vera, at fáa burturbeint stuðulin, fyri at allar vinnur skulu vera meira javnt stillaðar í kappingini um arbeiðsmegi og kapital. Hetta er eitt bygnaðartiltak, tí

⁴ Áeggjan verður brúkt fyri enska orðið "incentive". Í búskaparligu bygnaðinum liggja áeggjanir til serliga atferð. T.d. var rentuskatta-/rentustudningspolitikkurin í áttatiárunum áeggjan til fólk um at læna pening at seta í bankan. Veðhaldspolitikkurin var áeggjan til vinnulívið um at fara undir ov mikið váðiligar íløgur.

endamálið er at bóta um ein bygnaðartrupulleika.

Konjunkturstyring er í hovuðsheitum ein spurningur um regulering av samlaðu keypiorkuni í samfelagnum. Stór keypiorka í samfelagnum gevur stóran eftirspurning, og hetta kann geva yvirupphiting. Tá hava vit ein konjunkturtrupulleika. Loysnin á tí trupulleikanum er at minka um keypiorkuna, og hetta verður gjørt við at økja yvirskotið/minka undirskotið hjá landskassanum, annaðhvørt við at økja um inntøkurnar (skatta- og avgjaldshækkingar) ella við at minka um útreiðslurnar (minking av almennari nýtslu ella íløgum). Konjunkturtiltøk eru sostatt alt tað, sum hevur til endamáls at ávirka samlaðu keypiorkuna í samfelagnum.

Kann man so siga, at allur búskaparpolitikkur er konjunkturstyring, tí øll tiltøk broyta jú keypiorkuna í samfelagnum? Nei, smáar lækkingar av rentustuðulinum til húsalán til dømis er ikki konjunkturstyring, hóast tað minkar um samlaða eftirspurningin í samfelagnum. Slíkar lækkingar av rentustuðulinum hava lutfalsliga lítt ávirkan á samlaðu keypiorkuna í samfelagnum, so um konjunkturstyring er endamálið, er betur at brúka onnur meira beinleiðis amboð, lækking av almennu útreiðslunum til dømis. Er ov lítil keypiorka í samfelagnum, er loysnin sjálvandi tann øvugta av tí omanfyri nevndu.

Eitt annað dømi, sum kann lýsa munin millum bygnaðartiltøk og konjunkturtiltøk, er tosið um fløskuhálsar á arbeiðsmarknaðinum. Í tann mun fløskuhálsar á arbeiðsmarknaðinum skyldast politiskt skaptum bygnaðum, sum til dømis ójavnari skatting millum vinnur, eru teir ein bygnaðartrupulleiki. Skulu fløskuhálsarnir burtur, má bygnaðarpolitikkurin broytast. Við konjunkturtiltøkum ber hinvegin til at bera so í bandi, at fløskuhálsurin ikki er ein trupulleiki. Við eini skattahækking til dømis minkar keypiorkan í samfelagnum og tí eisini trýstið á fløskuhálsin. Hetta førir við sær at trupulleikin minkar, men fløskuhálsurin er ikki burtur av tí orsök.

Nær er búskapurin ov heitur ?

Kynstrið við konjunkturstyring er sjálvandi at vita, nær samfelagið hevur ein konjunkturtrupulleika. Er føroyski búskapurin við at vera yvirupphitaður í dag? Hetta er sera ilt at meta um. Nær hava vit ein konjunkturtrupulleika? Er tað tá inflatióin er 3%? 5%? Ella er tað tá arbeiðsloysi er 2%? 4%? Og hvussu nógv skal landskassin minka um keypikraftina fyri at fáa hitan í búskapinum niður á eitt "hóskandi" støðið? 50 milliúnir? 100? 200? Sovorðir spurningar eru ógvuliga torførir at svara, og tí eru búskaparfrøðingar oftast ósamdir um "tímingina" og støddina á konjunkturpolitiskum tiltøkum. Hinvegin kunnu flestu búskaparfrøðingar skjótt verða samdir um, at til dømis harðari skatting av framleiðslufaktorum í nøkrum vinnum enn í øðrum vinnum er ein bygnaðartrupulleiki.

Harafrat er spurningurin, hvussu væl konjunkturpolitikkur virkar. Sambært "Ricardian equivalens" hypotesuni (Barro 1974) er nútíðarvirðið av væntaðu framtíðar almennu nýtsluni tað einasta, sum hevur týðning. Broytingar í

almennu uppsparingini viðføra bert mótgangandi broytingar í privatu uppsparingini, tí størri almenn uppsparing til dømis merkir lægri skatt í framtíðini, og tí er ikki neyðugt at spara so nógv upp fyri at hava eina ávísa nýtslu. Bert fáir búskaparfrøðingar halda, at hypotesan heldur 100%, men nógvir halda, at nakað er um hana. Tað merkir, at fyri at fáa til dømis 100 milliónir burtur úr peningarenslinum er neyðugt, at tað almenna økir sína uppsparing meira enn 100 milliónir, av tí at tað privata minkar um sína uppsparing.

Búskaparpolitisk mál Av umrøðuni omanfyri sæst, at tá vit røða um búskaparpolitikk, hevur útgreiningin triggjar tættir. Í fyrsta lagið má ásetast, hvat málsetningarnir eru. Støðugt lágt arbeiðsloysi og lág inflasjón eru dømi um konjunkturpolitiskar málsetningar, meðan hægri produktivitetsvøkstur, til dømis gjøgnum burturbeining av monopolum og skapan av meira liðiligum arbeiðsmarknaði, er dømi um bygnaðarpolitiskan málsetning.

Búskaparpolitisk amboð Í øðrum lagið má staðfestast, hvørji amboð myndugleikarnir hava til taks at røkka málunum. Hetta er í prinsippinum ikki so trupult, tá málsetningarnir eru væl lýstir. Generellar broytingar í skattapolitikkinum, t.e. fíggarpolitiskar táttingar ella slakingar, er eitt dømi um konjunkturpolitiskt amboð, meðan Kappingarráðið og lógirnar tað umsitur, er dømi um bygnaðarligt amboð.

Hvussu virka amboðini ? Í triðja lagið er neyðugt at kenna ávirkanina av amboðunum. Ofta eru sera fløktir samanhangir millum tey amboð, myndugleikarnir hava til taks, og teir málsetningar myndugleikarnir hava. Hetta er serliga galdandi fyri konjunkturpolitikkinn. Í Føroyum hava vit nærsum onga vitan um ávirkanina av ymsum konjukturbúskaparligum amboðum á ymsu málsetningarnar, og tí er væl grundaður konjunkturpolitikkur sera trupul at seta í verk. Í slíkum førum er ein búskaparfrøðislig regla (sí til dømis Blanchard og Fischer 1989) at vera varin og lata konjunkturpolitisku tiltøkini vera minni, enn tey annars høvdu verið.

Konjunktur og búskaparvækstur

Pástandurin um negativt samband millum konjunktursveiggj og búskaparvækstur er ikki so einfaldur, sum úttalili frá Fíggjarmálastýrinum og Landsbankanum geva fatan av. Teoretiskt eru grundgevingar bæði fyri og ímóti, at størri konjunktursveiggj føra til lægri búskaparvækstur, og empiriskt er ikki funnið nakað einvíst svar.

Fleiri teoretisk argument eru fyri, at lágkonjunkturar kunnu økja langtíkað búskaparvækstur, millum annað við at geva móguleika fyri at umskipa búskapin til eina munadyggari eind. Tað fyrsta er sokallaða reinsingar- ávirkanin, har minni produktivar eindir verða skildar burtúr, t.e. fara á húsangang, í lágkonjunkturum, og meðal produktiviteturin tí økist. Næsta argumentið fyri positivari ávirkan á búskaparvækstur av lágkonjunkturum er, at í minni góðum tíðum hava fyrirkur og virkir tíð og móguleika at umskipa framleiðsluna eftir einum meira produktivum leisti, soleiðis at tey í longdini eru betri fyri, enn tey høvdu verið, um tey framleiddu fyri fullari megi alla tíðina. Empiriskar kanningar eru komnar til, at øktur eftirspurningur viðførir lægri arbeiðsloysi upp á stutt sikt, men lækkar vøkstur in í produktivitetinum upp á longri sikt. Ein triðja grundgeving er, at fyrirkur í heila tikið verða ríknar munaberi í einum meira óstøðugum umhvørvi, tí vandin fyri at fara á húsangang er størri, enn um búskaparumhvørvið er støðugt.

Hesar positivu ávirkanir skulu tó ikki yvirmetast. Serliga er meira ella minni staðfest í empiriskum búskaparkanningum, at ov stór sveiggj í búskaparumhvørvinum minka um vøkstur in. Tvær grundgevingar fyri hesi niðurstøðu eru sannlíkar. Í fyrsta lagið økja samfelagsbúskaparlig sveiggj virðið á at bíða við óafturvendandi íløgum. Jú størri sveiggini eru og tí eisini tapini í ringum tíðum, jú størri er virðið í ikki at gera íløguna av fyrstan tíð, og tí eisini sleppa undan tapinum. Í øðrum lagið verður grundgivið fyri, at sveiggj minka um, hvussu skjótt vitan verður útbreidd millum vinnur, sum samarbeiða.

Eitt annað slag av grundgevingum er, at sveiggj í virkseminum hækka ella lækka búskaparvækstur in alt eftir, hvaðani í búskapinum sveiggini koma. Sveiggj, ið stava frá virksemin í privata sektorinum, eru góð fyri produktivitet svøkstur in, meðan sveiggj stavandi frá almenna sektorinum, t.e. fíggjarpolitikkinum, minka produktivitet svøkstur in. Út frá hesum sjónarmiðunum er tað týðningarmikið, at fíggjarpolitikkurin ikki roynir at útjavna sveiggini í búskapinum ov nógv, men serliga, at fíggjarpolitikkurin ikki er við til at gera sveiggini størri, enn hvat tey annars høvdu verið.

Hetta kann tulkast til fyrimuns fyri ein lutfalsliga neutralum fíggjarpolitik, sum ikki hevur ávirkan á sveiggini í búskapinum, útyvir ávirkanina frá automatisku stabilisatorunum, uttan í serligum førum.

Úr Philippe Aghion og Peter Howitt *Endogenous Growth Theory* og Stephen Turnovsky *International Macroeconomic Dynamics*.

6.2. Vinnupolitikkurin

Frír marknaðir

Avgerandi fyri ein sunnan føroyskan búskap er ein skilagóð innrætting av búskaparpolitikkinum, soleiðis at vinnulívið fær røtt príssignal at arbeiða undir. Røtt príssignal svara til "ósjónligu hondina" hjá Adam Smith skilt á tann hátt, at privata optimeringin hjá vinnulívinum við røttum príssignalum er so samfelagsgagnlig sum gjørligt.

...og gjald fyri tilfeingi

Endamálið við vinnupolitikkinum er bygnaðarpolitiskt, nevnliga at skapa marknaðarligar fortreytir fyri sektorarnar at optimera yvir tíð. Tað týðningarmesta í hesum samanhangi er, at prísirnir vinnulívið stendur yvirfyri, so vítt gjørligt eru framkomnir í fríari kapping, t.e. at príssignalini til vinnulívið eru so reinar avspeglingar av samfelagsliga markkostnaðinum⁵ ella markgagninum sum gjørligt. Til at geva røttu príssignalini er frí marknaðarkapping best. Endamálið um frían marknaðarbúskap er grundað á júst hetta, at ein vælvirkandi marknaðarmekanismi gevur bestu príssignalini. Til dømis gevur ein alment ásettur prísur fyri fiskiríkidømi upp á 0 krónur per eind skeiv príssignal og er ikki sambæriligur við frían marknaðarbúskap. Eitt annað dømi er skattalættin hjá fiskimonnum, sum skeiklar áeggjanarbygnaðurin á arbeiðsmarknaðinum soleiðis, at kappingin millum vinnurnar um arbeiðsmegina ikki verður á jøvnum føti. Ójavna skattliga viðgerðin er ikki í tráð við frían marknaðarbúskap og gevur skeiv prístekin.

6.2.1. Áeggjanin í búskaparbygnaðinum

Búskaparbygnaðurin eru at sammeta við spælireglur, bæði lógargivnar og náttúrugivnar. Tað eru karmarnir, ið búskaparluttakararnir (t.e. húsarhald, fyrirtøkur, tað almenna osfr.) virka innanfyri. Lønarsamráðingarskipan, umhvørvislóggáva og skattaskipanin eru dømi um búskaparbygnaðir, men eisini marknaðirnir og sosialir normar meira generelt eru dømi um búskaparbygnað.

Búskaparfrøðin fæst við tvey høvuðstema um búskaparbygnað: í fyrsta lagi hvussu luttakararnir í búskapinum virka innan galdandi karmar, og í øðrum lagi hvørjir karmarnir eru, og hvussu teir broytast yvir tíð.

Argumenterast kann fyri, at seinni spurningurin er nógv týðningarmiklari enn hin fyrri. Fíggarpolitikkurin arbeiðir í stóran mun innanfyri teir givnu karmarnar, og hevur tí ofta lítla ávirkan á atferðina hjá fólki. Hinvegin hava karmarnar ofta alstóran týðning fyri atferðina hjá fólki, sum almenni veðhaldspolitikurinn í áttatiárunum var eitt dømi um. Við teimum galdandi kørmunum í føroyska búskapinum, sum búskaparluttakararnir virkaðu innanfyri í 1980unum, var fíggarpolitikkurin máttleysur - og var hann í

⁵ Mark verður her nýtt í týðninginum "marginal".

stóran mun sjálfur stýrdur av bygnaðinum.

Eisini framtíðarútlit hjá fólki, um hvussu bygnaðurin fer at vera í framtíðini, hava alstóran týdning. Um avgjørt verður, at ríkisveitingin skal minkast burtur til dømis, so fær hetta stórar avleiðingar fyri búskapin í somu løtu avgerðin verður kunngjørd, sjálvst um ríkisveitingin kanska ikki fer at minka fyrr enn fleiri ár aftaná, at avgerðin er vorðin kend (til dømis hevði vinnulívið farið at innrættað seg eftir broyttu framtíðarvánunum).

6.2.2. *Politiskt skaptir bygnaðartrupulleikar*

Halda vit okkum til hugmyndina um, at politisku myndugleikarnir bert hugsa um vælferðina hjá borgarunum, eru tvey sløg av bygnaðarskeivleikum, sum føra til búskaparpolitisk tiltøk. Annað slagið er grundarlagið undir vinnupolitikkinum og hitt slagið undir almenna útreiðslupolitikkinum og tí eisini undir einum stórum parti av fíggarpolitikkinum. Hesi sløgini eru:

1. Skeivleikar í tilfeingisnýtslubýtinum í framleiðslu - allokeringsskeivleikar
2. Inntøkubýtisskeivleikar

Rott áeggjan fæst við "rottum" prísnum

Tá talan er um allokeringsskeivleikar verður roynt at rætta skeivleikar í framleiðslulíðnum, til dømis at áleggja avgjald fyri "nýtslu" av náttúruni fyri at minka um umhvørvisdálkingina. Skattur verður tá álagdur fyri at rætta áeggjanarbygnaðir, sum eru skeivir í útgangsstøðinum. Eitt annað dømi er alt virkisøkið hjá Kappingarráðnum, har roynt verður at gera kappingina á teimum einstøku marknaðunum so fría og vælvirandi sum gjørligt. Í hesum føri kunnu búskaparfrøðingar geva beinleiðis tilmæli. Allokeringsspurningurin er ein spurningur um skilabestu nýtsluna av tilfeinginum í framleiðslulíðnum. Í tilgongdini at býta tilfeingið í framleiðsluni, er tað búskaparligur effiensiur⁶ sum er mátistokkurin fyri, hvat ið er skilagott ella ikki er skilagott.

"Rætta" býtið er politiskt ásett

Tá talan er um býtisskeivleikar í inntøku ella nýtslumøguleikum, verða hinvegin marknaðarmekanismar og prísstignarlini sett til vikis, tí man metir at tann "reini" marknaðarbúskapurin gevur nakrar etiskar skeivleikar, ov stóra spjading í inntøkum til dømis. Her verða nýtt fíggarpolitisk tól, til dømis almenn fígging av sjúkrahúsverkinum. Býtisspurningurin er ein spurningur um skilabesta býtið av teim nýtslumøguleikum, sum framleiðslukreftirnar í samfelagnum skapa. Mátið av hvat ið "besta" býtið er, verður einhvør politisk/etisk ideologi. Her kann búskaparfrøðin ikki geva beinleiðis tilmæli, tí tað er ein politiskur spurningur, hvat ið er etiskt rætt, og hvat ávirkanin er av einum meira jøvnum inntøkubýti til dømis, men búskaparfrøðin kann, givið málið, geva tilmæli um, hvussu hetta verður nátt við minst móguligum kostnað, t.e. við minst móguligari avlaging av búskaparligu áeggjanarbygnaðunum.

⁶ Enska orðið "efficiency" merkir at geva best mógulig úrlit við skilabestu nýtslu av tilfeinginum.

6.2.3. Skattaskipanin

Millum annað av tí at tað almenna hevur nakrar býtispolitiskar málsetningar má landskassin krevja inn skatt. Nærum allur skattur við býtispolitiskum endamáli avlagar príssignalini og harvið áeggjanarbygnaðin. Tí slepst ikki undan, at príssignalini á teim ymsu marknaðunum ofta eru skeiv. Men áeggjanarbygnaðurin, og harvið eisini príssignalini, eiga at verða skeiklaðir minst møguligt.

Persónsskattin eftir vertikalarum javningsmeginreglum

Býtispolitiskt kann tað vera rímuligt at skilja ímillum ymiskar inntøkubólkar í persónsskattapolitikkinum. Tann sonevnda vertikala javningsmeginreglan í skattateori ásetur, at persónar við hægri inntøkugrundarlagi eiga at rinda meira enn persónar við lægri inntøkugrundarlagið. Í samsvari við hesa meginreglu verður láglønt arbeiðsmegi, t.e. generelt ófaklærd og faklærd, skattað lægri enn hægri lønt arbeiðsmegi, tí tað er politiskt ynskiligt, at spjaðing í arbeiðsinntøkunum er minni, enn hon annars hevði verið. Hetta hevur ein kostnað í effisiensi, til dømis minni áeggjan til útbúgving, men kann verjast út frá býtispolitiska endamálinum.

...og horisontalarum javningsmeginreglum

Men einki býtispolitiskt endamál kann rættvísgera, at fólk við somu inntøku verða skattað ymiskt. At ein sjómaður, sum forvinnur til dømis 200 túsund krónur árliga, verður lagaligari skattaður enn til dømis ein bilmekanikari, sum eisini forvinnur 200 túsund krónur árliga, er greitt í stríð við ta sonevndu horisontalu javningsmeginregluna í skattateori, sum sigur, at persónar við sama inntøkugrundarlag skulu skattast eins.

Út frá einum sjónarmiði um effisiens eigur skatta- og studningsbygnaðurin at lagast soleiðis, at atferðin hjá búskaparluttakarunum (húsarhaldum, fyrirtøkum osfr.) broytist so lítið sum gjørligt, samanborið við eina støðu uttan skattin og/ella studning.

Effisienssprinsippið sigur til dømis, at arbeiðsmegin í eini vinnu eigur at verða skattað lagaligari enn arbeiðsmegin í eini aðrari vinnu, um framleiðslan í vinnuni er meira viðkvom yvir fyri prísbroytingum á arbeiðsmegini enn í hinari. Framleiðslan í eini vinnu er viðkvom yvir fyri skattin av arbeiðsmegini, um bæði eftirspurningurin eftir og útboðið av arbeiðsmegi eru viðkvom yvir fyri broytingum í skattinum. Er til dømis eftirspurningurin eftir arbeiðsmegi ikki viðkvamur, meðan útboðið av arbeiðsmegi er viðkvamt, førir ein broyting í skattinum við sær, at arbeiðsgevarin átekur sær alla broytingina í skattinum. Hetta kann arbeiðsgevarin til dømis gera, um hann hevur møguleika at skumpa prísbroytingina á arbeiðsmegini víðari yvir á prísina á vøruni, hann framleiðir. Er tað hinvegin útboðið av arbeiðsmegi í vinnuni, sum ikki er viðkvamt, verður tað arbeiðsmegin, sum átekur sær broytingina í skattinum, til dømis um hon er noydd til tað, tí hon ikki hevur møguleikar at leita sær í aðra vinnu.

Eftir hesum kann ein koma til, at arbeiðsmegin í ávísnum vinnum eigur at skattast lagaligari enn í øðrum vinnum, til dømis at teldufrøðingar, fiskimenn,

verkfrøðingar og læknar eiga at skattast lagaligari enn onnur, tí teir hava lættari við at finna sær arbeiði aðrastaðni, um teir halda at skattingin verður ov hörð. Men ein flakakvinna kann eisini velja at seta seg heima, um skattingin verður so hörð, at tað loysir seg betur enn at arbeiða. Og eftirspurningsviðkvami hevur sum sagt eisini týðning, so hesin spurningurin er slettis ikki so líkatil.

Eingin vitan um “rætt” skattastig

Veruleikin er, at vit onga vitan hava um, hvussu viðkvom framleiðslan í teim ymsu vinnunum er yvir fyri broytingum í skattingini av arbeiðsmegi. Og so leingi vit ikki hava nágreinilig tøl um hesi viðurskifti, er ógjørligt at byggja skattabygnaðin á argumentir um, at arbeiðsmegin í onkrari vinnu skal skattast lagaligari enn arbeiðsmegin í øðrum vinnum, tí vit ikki vita, hvat “rætta” skattastigið er. Um til dømis arbeiðsmegin í einum ávísam vinnubólki fær serstakan skattalætta, er ógjørligt at vita, um lættin er ov lítil ella ov stórur til at flyta skattingina av vinnuni niður á “rætt” skattastig. Er skattalættin til dømis størri, enn neyðugt, hendir eitt umbýti til arbeiðsgevaran, tí arbeiðsgevarin gjøgnum framtíðar lønsetanina fær tann partin av skattalættanum, sum er omanfyri tað, sum neyðugt er fyri at halda arbeiðsmegina í vinnuni.

Sama skatt á allar vinnur – netto

Røtt tilrættalegging av skattaskipanini er eitt sera umfevnandi øki, sum tað er ógjørligt at umrøða til fulnar á nøkrum fáum síðum. Men ein høvuðsniðurstøða er, at allar vinnur eiga at viðgerast symmetriskt viðvíkjandi skatting og studningi.

Neyðugt at rætta skeivleikar

Núverandi asymmetri í almenna skatta- og stuðulspolitikkinum gevur óneyðugar bygnaðartrupulleikar í føroyska búskapinum og harvið eisini eitt vælferðartap, bæði nú og í framtíðini. Búskaparráðið hevur fyrr víst á nøkur dømi um skeivleikar í skatta- og stuðulspolitikkinum, til dømis undantøkini í MVG-lóggávuni, rentustuðulin til húsalán og stuðul til fiskivinnuna gjøgnum ókeypis tilfeingi, sum svarar til 100% studning til keyp av fiskarávøru. Her verður farið nærri inn á, hví tað er umráðandi at rætta hesar skeivleikar.

Størsti trupulleikin við asymmetriskari viðgerð av vinnum er, at áeggjanarbygnaðurin, sum marknaðarkreftirnar skapa, verður meira skeiklaður, enn neyðugt er, fyri at skaffa almennu kassunum neyðugu fíggingina, og tí verða prísteknini eisini óneyðuga skeiv. Legg til merkis, at fyri framleiðaran er tað líkamikið, um hann kann selja vøruna dýrari ella framleiða hana bíligari, tað er yvirskotið fyri hvørja eind, sum er avgerandi. Tí er tað í hesum sambandi líkamikið, hvør framleiðslufaktorurin er, sum verður skattaður ella fær studning (studningur er negativur skattur), um skattingin liggur á söluliðnum ella á framleiðsluliðnum og tað er líkamikið um skattingin liggur á eftirspurningssíðuni ella útboðssíðuni.

Lat okkum hugsa okkum, at vit hava tvær vinnur, sum hvørgin fær stuðul av nøkrum slag. Lønin og kapitalavkastið í hvørjari vinnu vera sett eftir, hvat arbeiðsmegin og kapitalurin krevja fyri at átaka sær arbeiði í vinnunum

báðum. Mongdin av framleiðslufaktorunum verður so ásett av fyrirkunum, sum eftirspyrja arbeiðsmegi og fæfeingi, alt eftir ásetta lønar- og rentustøðinum. Lutfalsliga býtið av arbeiðsmegini og kapitalinum millum vinnurnar verður avgjørt eftir, hvat hvør vinna kann forrenta av lønum og rentugjaldingum. Prístechnini, sum koma frá marknaðarkreftunum, t.e. preferansum og produktiviteti hjá arbeiðsmegi og kapitali, skapa sostatt eina javnvág í hesum vinnum.

Avlagandi skatta- og stuðulsskipan gevur lægri virðisskapan

Ímynda vit okkum, at myndugleikarnir til dømis innkrevja líka stórt skattaprosent frá arbeiðsmegini í báðum vinnunum hendir einki við javnvágini millum vinnurnar báðar. Men krevja myndugleikarnir lægri skatt frá aðrari vinnuni, ella stuðla á annan hátt, broytist javnvágini. At byrja við økist lønin (og kapitalavkastið) í tí stuðlaðu vinnuni. Hetta tiltrekkir arbeiðsmegi úr hinari vinnuni. Tá arbeiðsmegin flytir vinnu, broytist javnvágslønin í báðum vinnunum. Lønin lækkar aftur í tí stuðlaðu vinnuni, men ikki til útgangsstøðið, og lønin hækkar í vinnuni, sum missir arbeiðsmegi. Henda gongd heldur fram inntil ein nýggj javnvág er íkomin við meira arbeiðsmegi í tí stuðlaðu vinnuni og minni arbeiðsmegi í vinnuni, ið ongan stuðul fær. Men í hesari javnvágini er arbeiðsmegin ikki býtt eftir, hvat virðisskapanin í vinnunum báðum kann forrenta, men eftir hvat myndugleikarnir av einhvørjari orsök hava hug til. Hetta gevur eina lægri samlaða virðisskapan í vinnunum báðum, og tí lægri samlaða vælferð.

Kendasta dømi er skattalættin til fiskimenn. Tað eigur ikki at vera uppgávan hjá tí almenna at avgera, um ein unglíngi skal velja fiskivinnuna ella onkra aðra vinnu sum lívsleið. Hvussu nógv ein fiskimaður skal hava í kompensatiónum fyri at hava eitt strævið lív á sjónum, er ein spurningur um, hvussu nógv fiskivinnan klárar at geva afturfyri tað, sum krevst av arbeiðsmegini. Um lønin hjá fiskimonnum er ov lág til at kunnu kompensera fyri tað stríð, ið krevst, soleiðis at arbeiðsmegin velir sær aðrar vinnur, so er tað eitt tekin um, at vinnan ikki skapar so stórt virði, at hon kann forrenta arbeiðsinnsatsin, og so er betur, at ein partur av arbeiðskraftini finnur sær eina aðra vinnu. So hvørt sum útboðið av arbeiðsmegi í vinnuni minnar, hækkar javnvágslønin hjá teimum, ið eftir eru, og javnvágslønin lækkar í øðrum vinnum soleiðis, at ein nýggj javnvág verður funnin, sum byggir á tað virðið, sum hvør vinna gevur samfelagnum. Úrslitið verður sostatt, at samlaða virðisskapanin í samfelagnum verður størri, enn um fiskivinnan fær stuðul.

...orsakað av skeivari plasering av framleiðslufaktorum

Ein stórir trupulleiki við at geva studning til eina vinnu, líkamikið um tað er fiskivinnan ella onkur onnur vinna, er eisini, at kapitalur og arbeiðskraft verða plaserað í hesa vinnu og hildin har, hóast einki marknaðarligt grundarlag er fyri tí. Tá samfelagið ein dag ikki hevur ráð ella ikki vil stuðla eini vinnu meira gjøgnum stuðul, fellur ein stórir partur av inntøkugrundarlagnum hjá vinnuni burtur. Við at geva fiskivinnuni stuðul av ymsum slag fram um aðrar vinnur, eru vit við til at lokka nógv meira arbeiðsmegi og kapital inn í hesa vinnu, enn marknaðarligt grundarlag er fyri. Hetta merkir samstundis, at

arbeðsmegin og kapitalurin mangla í øðrum vinnum í samfelagnum, har samfelagsliga gagnið kanska er størri, men sum ikki kunnu lokka framleiðslufaktorar til, tí relativu prísirnir eru avlagaðir.

Kanska vit til dømis um nøkur ár finna útav tí, sum stórir partur av heiminum langt síðan hevur funnið útav, nevniliga, at tað er í kunningartøknisvinnum og tænaðstuvinnurnar, at framtíðarvøksturur í búskapinum skal koma. Tá rakna vit við og síggja, at ístaðin fyri at lata marknaðarkreftirnar leiða arbeðsmegina og kapitalin yvir í tær vinnurnar, sum bóru framtíðina í sær, hava vit við vilja lokka arbeðsmegina og kapitalin yvir í eina vinnu, sum er eitt gott fundament undir føroyska búskapinum, men sum ikki ber ekspansiónina í sær. Tá síggja vit, at vit lokkaðu tey ungu til at fara til sjós og íleggjararnar til at keypa skip, heldur enn at lata marknaðarkreftirnar leiða tey ungu á datanomskeið og kapitalin í kunningartøknisvinnuna: men tá er ivaleyst ov seint. Niðurstøðan er sostatt, at sjálvandi skulu vit hava eina fiskivinnu, men tað er samfelagsliga virðisskapanin, sum skal avgera, hvussu nógv fólk og hvussu nógvur kapitalur skal vera í teim ymsu vinnugreinunum - ikki landskassastudningur.

Stuðulin til fiskivinnuna er heldur ikki góður sosialpolitikkur. Skattalættin ger, at tað loysir seg lutfalsliga betur enn fyrr at halda uppá arbeiðskraft, heldur enn at automatisera, og hetta er við til at halda arbeiðskraftini í eini vinnu, sum er vandamikil og ófýsilig. Um tað almenna skal leggja seg út í viðurskiftini, skuldi tað heldur gjørt tað lønsamt hjá vinnuni at automatisera, soleiðis at vit fingur sum flestar av fiskimonnunum upp á land at arbeiða í minni vandamiklum og niðurslítandi vinnum. Hetta er sostatt eitt dømi um tær óhepnu langtíðar fylgjurnar, ein illa gjøgnumhugsaður býtispolitikkur kann hava fyri búskapin.

Skattalættin merkir, at samlaða virðisskapanin í fiskivinnuni økist, og at lutfalsligi parturin av virðisskapanini, ið verður aftan á skatt, eisini økist. Hetta økta virðið aftan á skatt, t.e. skattalættin og økta virðið, verður við tíðini býtt millum manning og reiðarí. Skattalættin til fiskimenn gerst sostatt við tíðini til óbeinleiðis studning til reiðaríni. Legg til merkis, at økta virðisskapanin í fiskivinnuni verður mótgingin av eini enn størri minking í virðisskapanini í øðrum vinnum, vegna hægri skatt enn neyðugt og truplari atgongd til arbeiðsmegi og kapital.

Trupulleikin er tann sami við rentustuðuli og asymmetri í rentuskatting sum heild. Favorabul skattaviðgerð av einari vøru gera hesa vøruna bíligari (men ikki við øllum skattalættanum) og tí fæst ein hægri javnvágsnøgd á tí marknaðinum. Men hetta minkar um kappingarføri hjá øðrum vinnum, sum kappast um sama tilfeingi, annaðhvørt tað er arbeiðsmegi ella fæfeingi. Asymmetriin ger grasið grønar sumstaðni enn aðrastaðni sæð frá einum privatum sjónarmiði, sjálvt um hetta ikki er so í veruleikanum, sæð frá einum samfelagsligum sjónarmiði. Við rentustuðuli til húsabygging til dømis verður torførari hjá fyrítøkum at skaffa eginpening, tí fólk verða eggjað til at seta lutfalsliga størri part av uppsparingini í egin hús, heldur enn at gera íløgur í

fyrirtekur, og hetta ger samstundis, at húsaprísirnir verða hægri, enn teir annars høvdu verið.

Vert er eisini at gera vart við, at stuðul til eina vøru til dømis umvæling av húsum eisini partvís er stuðul til framleiðslufaktorarnar í byggivinnuni, tí eftirspurningurin eftir handverkaratænastum veksur. Samstundis gongur hetta tó út yvir til dømis bilverkstaðir og aðrar framleiðarar, sum kappast við handverksvinnuna um at útbjóða vørur og tænar til privatfólk. Við stuðuli til umvæling av húsum vilja fólk heldur umvæla húsini enn bilin til dømis, sjálvt um tey kanska høvdu valt at umvælt bilin, um eingin stuðul var.

Umbýti millum vinnur

Hetta gevur altso eisini umbýti millum framleiðslufaktorarnar, bæði millum vinnur og millum arbeiðsmegi og kapital í eini vinnu. Her er talan um umbýting, sum ein kann vera fyri ella ímóti, men sum ikki eru grundaðar á nakrar útgreiningar av avleiðingunum um vælferðina hjá teim borgarum, sum verða ávirkaðir av teim ymsu tiltøkunum.

Hetta er eisini galdandi hinvegin. Stuðul til framleiðslufaktorar gevur eisini framleiddu vøruni ein kappingarfyrirmin. Uttanlandsfrádrátturin, í tann mun hann verður nýttur av handverkarum, kann síggjast sum skattur á húsabygging í Føroyum, tí hann minkar um útboðið av handverkarum, sum førir við sær hægri húsaprísir. Altso stuðla politikkararnir húsabygging við aðrari hondini (rentustuðul og umvælingarfrádráttur) og gera húsabygging dýrari við hinari hondini (uttanlandsfrádráttur). Teir einastu, sum við vissu fáa nakað burturúr øllum hesum eru handverkararnir og handverksmeistararnir, tí øll trý tiltøkini økja javnvágsinntøkuna í handverksvinnuni. Hesum umbýtum millum vinnubólkar kann ein so taka undir við ella ikki, men greiðum politiskum grundgevingum fyri teimum er eingin enn komin við.

Allar vinnur viðgerast eins

Niðurstøðan er sostatt, at allar vinnur eiga at verða viðgjørðar eins viðvíkjandi framleiðslufaktorunum, uttan mun til hvør vinnan er. Er hetta ikki so, leggur tað almenna seg óbeinleiðis út í, hvussu nógv arbeiðsmegi og hvussu nógvur kapitalur verður í hvørjari vinnu. Av tí at politikkararnir, sum rímuligt er, ikki hava móguleika at vita líka væl sum marknaðurin, hvar arbeiðsmegin ella kapitalurin gera mest gagn, kann tí sigast, at ymisk viðgerð av framleiðslufaktorunum í ymsu vinnunum bert í undantaksførum bætir um allokeringina av framleiðsluni, og sum oftast førir til broyting av prísteknunum, sum avskepla framleiðslubýtið vinnunar millum.

Upprudding í skatta- og stuðulpolitikkinum

Samanum tikið er skatta- og stuðulpolitikkurin á vinnulívsøkinum ein stórir vavstur, sum treingir til upprudding. Eitt dømi er, at meðan øll tosa um kappingarførið hjá flakavirkjunum, ger ein kunstiga høg handverkaraløn og fiskimannaløn ger tað truplari hjá øðrum arbeiðsgevarum at skaffa arbeiðsmegi, tí teir skulu kappast um arbeiðsmegina móti arbeiðsgevarum, sum fáa stuðul úr landskassanum. Tá so fiskavirkjunum mangla arbeiðsmegi, tí tey ikki klára at gjalda tað, sum kann fáast í øðrum vinnum, verður stuðul eisini latin til fiskavirkini, ístaðin fyri, at stuðulin til aðrar vinnur bleiv tikin

burtur, so kappingin um arbeiðsmegina bleiv javnari. Alt hetta hevur lítið at gera við marknaðarbúskap. Og enn minni hevur tað at gera við býtispolitikk, tí trupult er at síggja nakra inntøkuútgjavn sum úrslit av politikkinum á hesum økinum, heldur tvørturímóti.

At enda kann viðmerkjast, at tað generelt er ein nógv størri trupulleiki fyri búskaparvøxsturin í Føroyum, at skattapolitikkurin stuðlar fiskivinnuni fram um aðrar vinnur, heldur enn um samlaða skattatrystið er nøkur prosent hægri ella lægri. Meðan stór ósemja er millum búskaparfrøðingar, um hægri skattatryst viðførir lægri búskaparvøxstur ella ikki (sí millum annað Atkinson 1999), er breið semja um, at jú størri partur primervinnan er av samlaða vinnulívini, jú lægri er langtíðar búskaparvøxsturin (Sachs og Warner 1998, Jovanovich 1999).

6.3. Fíggjarpolitikkurin

6.3.1. Ikki gjaldsjavnamálsetning

Um rímuliga stórt hall verður á handilsjavnanum og gjaldsjavnaavlopið minkar munandi – kanska til hall eisini, hvat er so at gera? kann Landsstýrið taka stig til, at avlopið á fíggjarlógini kann vaksa í 2001 – antin við at økja um skattir og avgjöld ella við at minka útreiðslurnar á onkrum økjum. Endamálið er tá at minka um samlaða eftirspurningin í samfelagnum, so at eitt nú úrslitið á handilsjavnanum kemur upp á pláss.

Trupulleikar við konjunkturpolitikki

Ein trupulleiki við slíkum slag av búskaparpolitikki er tó tann, at so skulu politiskar samráðingar í gongd fyri at fáa semju um antin sparingar ella skattahækking. Og hetta kann so antin eydnast ella miseydnast. Um tað eydnast at fáa eina sparing upp á 1% av fíggjarlógini, so er ofta latið so nógv annað afturfyri í politisku samráðingunum, at reella sparingin er kanska 0,5%. Úrslitið kann lættliga gerast at ongin sparing yvirhøvdur verður.

Ein annar trupulleiki er seinkingin - tí aftaná, at samráðingar um sparingina eru farnar í gongd, kunnu ganga mánaðir, so at tann aktuella støðan, sum kravdi sparingina er vend. Heilt onnur viðurskifti sum lækkandi fiskaprísir, hægri renta, vaksandi oljuprísir ella minkandi fiskiskapur kunnu longu hava darvað búskapinum so mikið, at tiltakið er óneyðugt.

Ella hinvegin: at búskaparligur byrður kann hava ført við sær eina uppافتur størri ferð á búskapinum, so at tiltakið ger ov lítlán mun.

Uppافتur ein annar trupulleiki er, at slík tiltøk raka ofta meira býtið av virðunum í samfelagnum, heldur enn at rætta tann móguliga trupulleikan, sum skapt hevur ójavnan í búskapargongdini. "Móguliga trupulleikan", tí tað er als ikki vist, at tað er ein trupulleiki.

Hetta er ikki fyri at siga, at búskaparpolitikkur av hesum slag er óneyðugur, men at tað krevst góður kunnleiki, nógv informasjón og skilagóður hugburður

til at fremja góðan konjunkturpolitikk.

Tað krevst góður kunnleiki til búskap sum heild og hvussu hesin serligi búskapur háttar sær, og her restar nógv í. Tað krevst nógv informasjón – ikki bara av primerum hagtølum, men viðgjørdum hagtølum – sum vit tíverri hava alt ov lítið av. Tað krevst ein skilagóður hugburður til búskaparpolitikk, og hesin fæst best í einum umhvørvi við einum livandi búskaparkjaki.

Um orsøkirnar til handilsjavnahallið og gjaldsjavnahallið vóru øktar føroyskar og útlenskar íløgur, økt tilfarsnýtsla til húsabygging og vinnuliga bygging, so kundi Landsstýrið við táttaðum fíggingarpolitikki skarvað av nýtsluni hjá borgarunum – og harvið innflutningi til nýtslu – so at pláss varð á handilsjavnanum til innflutning av skipum, øðrum íløguvørum og tilfar til bygging og aðra framleiðslu.

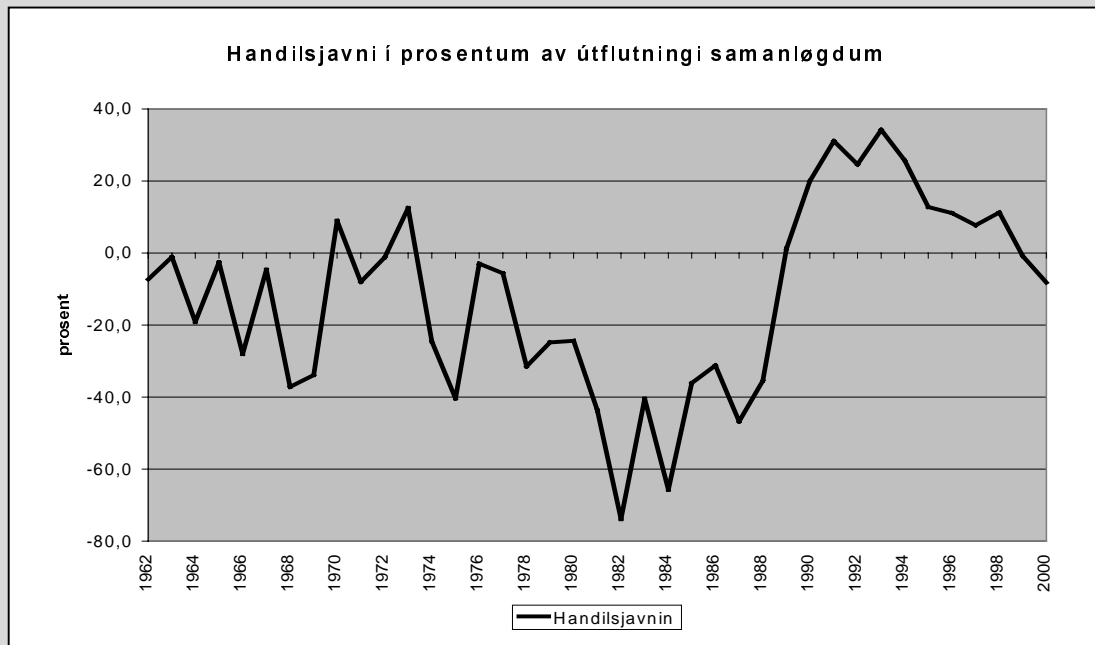
Størri skattur økir almennu sparingina, og tá kann privati sektorurin so minka um sparingina, soleiðis at gjaldsjavnin als ikki verður ávirkaður. Sama er við minni almennari nýtslu. Minni almenn nýtsla minskar um privatu inntøkurnar, men hetta kann privati sektorurin so minka sína sparing við, fyri at halda fast um dagsins nýtslumál, sum borgararnir halda vera optimalt. Soleiðis kann fíggingarpolitikkurin verða máttleysur, av tí at sparingin bara skiftir hendur.

Í tann mun fíggingarpolitikkurin ikki er máttleysur, hevði tiltakið ikki bara havt ávirkan á nýtsluinnflutningin hjá brúkarunum, men hevði eisini ávirkað íløgumhvørvið. Um búskaparpolitiska sparingin veruliga fekk darvandi ávirkan á eftirspurningin, so hevði ein onnur ávirkan eisini verið minkandi áhugi til íløgur í privata sektorinum til innlenska vøru- og tænastramleiðslu. Hetta hevði so havt við sær, at antin íløgur og sparing høvdu minkað, ella at sparingin uttanlands hevði vaksið.

Handilsjavnin

Myndin niðanfyri vísir handilsjavnann í prosentum av útflutningi samanløgðum. Orsøkin til at valt er at seta handilsjavnann í mun til útflutningin er tann, at myndin verður greiðast, um víst verða lutføll heldur enn absolutt tøl, tí eitt stórt hall, roknað í krónum í 1962, sýnist lítið samanborið við eitt handilsjavnahall í 2000, hóast tað var størri í mun til støddina á búskapinum tá. At handilsjavnin her verður settur í mun til útflutningin, kemst av at hann er eitt betri dokumenterað tal enn eitt nú BTÚ, sum annars hevði verið tað mest náttúrliga at mett handilsjavnahallið í mun til.

Handilsjavnin kann bítast upp í trý tíðarskeið, við serligum eyðkennum. Fyrsta skeiðið er frá 1962 til umleið 1978, tá vit í meðal høvdu eitt hall upp á eini 15%. Síðani kemur eitt skeið í 1980'unum, tá serliga lagaligu fíggingarmøguleikarnir og vinnustudningarnir í 80'unum viðførdu at innflutningurin vaks, og tí vaks hallið til í meðal omanfyri 30% í hesi dyggiliga lánsfíggingaðu vakstrartíð. Frá 1990 at rokna kemur eitt skeið við avlopi á handilsjavnannum, í meðal eini 15% av útflutningi samanløgðum, av tí at bæði húsarhald og vinna spentu reimina inn, so at innflutningurin var minni enn útflutningurin. Í 1999 javnvigaði handilin við umheimin, og í ár verður væntandi eitt hall upp á einar 300-400 miljónir.

Handilsjavnahallið, vit hövdu flestu árin undan kreppuni í 1990'unum, var bert mögulegt, tí at ríkisveitingin úr Danmark gav okkum ráð til at keypa fyri størri virði, enn virðið er á tí, vit sjálvi framleiddu. Ein partur av hesi meirnýtslu er útlendskar vørur, t.e. vit keypa fyri meira frá umheiminum, Tað er rímulegt at búskaparfrøðingar verða spurdir, hvønn veg vit kunnu vænta, at gongdin verður komandi árin. Men svarið er, at tað veldst um hvørja leið vit halda í mun til Danmark, hvørt vit fara at hava hall á handilsjavnanum ella ikki. Verður hildið fast um kósina at fáa ríkisveitingina burtur, verður neyðugt at gera átøk fyri at landskassin aftur skal koma í javnvág. Hesi átøk fara eisini at minka um innflutningin, so at hallið á handilsjavnanum fer burtur. Verður hinvegin kósir broytt, so at vit halda fram við ríkisveitingini á núverandi støði, er helst eingin orsök til at vænta annað, enn at hallið fer at leggja seg á tey í meðal 15 prosentini, sum tað javnt var undanfarna skeiðið fram til 80'ini. Tann eyka innflutningurin, vit hava ráð til við ríkisstuðulinum, fer at geva hall á handilsjavnanum.

Men er tað optimalt at minka innlenska eftirspurningin? Hóast hall kom á handilsjavnan er tað ikki vist, at tað er optimalt at minka innlenska aktivitetin og eftirspurningin.

Tað kann eisini vera, at rættast hevði verið at latið rúm verið fyri íløgum í eitt nú fiskiskip og fiskavirking við fylgjandi halli á gjaldsjavnanum. Um so er at íløgurnar høvdu gjørt fiskiskap varandi meira produktivan og fiskavirking varandi meira produktiva, so var handilsjavna- og gjaldsjavnahallið fyríbils, so at samanlagda nýtslan yvir tíð var hægri og burðardygg, enn um tiltak varð framt fyri at minka nýtsluna í dag.

Hugsast kann eisini at almennu íløgurnar vórðu seinkaðar fyri at minka um hallið á gjaldsjavnanum. Varð hetta gjørt, er óvist hvør velferðarvinningurin var, um grundin til íløguna annars varð góð og búskapurin hevði kunnað borið hana.

***Miðast skal eftir
høgari burðardyggari
nýtslu***

Minnast skal til at búskaparpolitikkur fyrst og fremst skal miða eftir høgari burðardyggari nýtslu. Gjaldsjavnahall er eitt hent amboð at nýta til at fígga tær íløgur, sum eru optimalar, uttan at neyðugt er at broyta nýtsluna samsvarandi. Á henda hátt ber til at hava eina javna gongd í nýtsluni, meðan tikið verður av teimum móguleikum fyri at justera íløgurnar upp ella niður, alt eftir móguleikunum fyri slíkum íløgum, sum kunnu forrentast.

Tað er sera umráðandi at hava í huga, at gjaldsjavnin bert er ein eftirløga, t.e. gjaldsjavnin er munurin millum árligu uppsparingina og árligu íløgurnar hjá samfelagnum. Tað avgerandi er, um avgerðirnar um uppsparing og íløgur verða gjørdar á einum sunnum grundarlag, og ikki hvat munurin er eitt ávíst ár ella tvey.

Eitt sindur einfaltgjørt kann gjaldsjavnin sammetast við árligu uppgerðina yvir broytingar í ogn og skuld, sum borgararnir fáa frá sínum banka- ella sparikassasambandi. Tað hevði ikki verið klókt av einum borgara at kravt av sær sjálvum, at eingin broyting kann vera á niðastu linju í uppgerðunum frá ári til árs. Hetta hevði gjørt tað ógjørligt at tikið av gagnligum móguleikum um bílig sethúsalan til dømis ella at sett ein part av einum V4 vinningi á bók, heldur enn at brúkt peningin sama ár.

Sett í mun til virðið av útflutninginum vísti føroyski handilsjavnin frá 1962 til 1989 eitt hall upp á umleið 15% í meðal um árið, men við stórum árligum broytingum, sí boksina á síðu 41. Tí er eitt gott boð, at tá ríkisstuðulin verður lagdur aftrat bruttotjódarúrtøkuni, er úrslitið av eini optimalari tilpassing av búskapinum eitt meðal hall á handilsjavnanum upp á 15%. Hetta er í sær sjálvum hvørki gott ella ringt, men bert ein avleiðing av, hvussu borgararnir innrættað seg eftir búskaparlíga umhvørvinum, tey liva í. Ógvusligu hallini árinum 1981 til 1988, tá hallini komu upp í 30%, skyldaðust teim búskaparbygnaðum, sum avlagadu allan føroyska búskapin (eitt nú almenn veðhald og ráfiskagrunnurin). Undirskotini hesi árinum góvu eitt greitt tekin um

at okkurt var galið, og sum tí áttu at havt fingið myndugleikarnar at broytt teir búskaparbygnaðir, sum elvdu til hesa ójavnvág.

Skeivt við stuttíðar gjaldsjavnamálsetningi

Niðurstøðan, ið kann gerast av útgreiningunum omanfyri er, at málsetningar um eina ávísa stødd á handilsjavnanum ella gjaldsjavnanum føra til skeivar politiskar avgerðir og tí eru vælferðarminkandi. Bindingar á javnarnar og harav fylgjandi búskaparligu tiltøkini minka um møguleikarnar bæði hjá tí almenna og tí privata fyri optimering av gagni yvir tíð.

Javnarnir nýtast sum indikatarar

Í staðin eiga javnarnir at verða brúktir sum indikatarar fyri gongdina í búskapinum. Ógvusligar broytingar í javnvágunum eru tekin um, at okkurt grundleggjandi í búskapinum er broytt. Til dømis vísti stóru gjaldsjavnaavlopini undir kreppuni, at uppsparingin var økt munandi, meðan íløgustøðið var lækkað niður í næstan einki. Tí kunnu javnarnir geva ábendingar um, nær og hvar broytingar eru farnar fram, sum hugt eigur at verða eftir, so metast kann, um broytingin í atferð, sum vísir seg á gjaldsjavnanum, er sunn. Somikið meira týðningarmikið er tað, at eingir politiskir málsetningar verða knýttir at hesum báðum javnunum, tí bindingar gera tað truplari at meta um tey tekin, sum koma frá handilsjavnanum og gjaldsjavnanum.

6.3.2. Effisient fígging av útreiðslum

Endamálið við fíggingarpolitikkinum

Endamálið við fíggingarpolitikkinum eigur at vera at útvega inntøkur til fígging av almennu útreiðslunum. Hetta verður fyri mesta partin gjørt við skattum og avgjøldum. Við nøkrum undantøkum í huga kann sigast, at øll skatting órógvav áeggjanarbygnaðin. Men av tí at samfelagið hevur valt at innrætta seg við einum almennum sektori við sínum serstøku uppgávum, er neyðugt at innkrevja skatt fyri at fígga hesar uppgávur. Órógving av marknaðarbygnaðunum slepst ikki undan. Jú hægri útreiðslur almenni sektorurin hevur, jú hægri má skattatrystið vera. Hetta merkir so aftur, at prísteiknini vera broytt, jú hægri skattatrysti, jú størri broyting í príssignalunum, givið skattabygnaðin. Av hesum stendst ineffisiensur, og hetta er ein kostnaður, sum má takast við, tá uppgjørt verður, hvussu nógv tað kostar at reka almenna sektorin. Búskaparfrøðin kann vísa á hesar kostnaðir, men tað ein politiskur spurningur, ið borgarar og politikkarar mugu svara, um samlaði kostnaðurin av almenna sektorinum, t.e. beinleiðis kostnaðurin og kostnaðurin av ineffisiensinum, kann góðtakast.

Í tilrættaleggingini av fíggingarpolitikkinum eigur at vera roynt at útvega landskassanum neyðugu inntøkurnar við minst møguligari órógving av áeggjanarbygnaðunum. Tað búskaparfrøðingar kunnu hjálpa til við, er at vísa á, hvussu skattaskipanin kann tilrættaleggjast, so avlagingarnar av prísteiknunum vera so lítlar sum gjørligt, givið tað útreiðslustøðið politikkararnir velja.

Sum eitt aktuelt dømi um nakrar av teim niðurstøðum búskaparfrøðin kemur til um tilrættalegging av skattalóggávuni, kunnu vit taka uppskotið um

skattalætta hjá Fólkaflokkinum. Trý argument eru framförd fyri, at tað ikki er neyðugt at lækka útreiðslustøðið, samstundis sum skatturin verður lækkaður. Fyrsta argumentið er, at landskassin sum er tekur ov nógv inn í skatti í mun til útreiðslurnar. Hetta sæst av, at landskassin í lýtuni hevur rættuliga stór árlig yvirskot. Næsta argumentið er, at lægri skattainntøka fer at tvinga politikararnar til at lækka almennu útreiðslurnar, so tær verða tilpassaðar skattainntøkunum. Og triðja argumentið er, at skattalættin fer at geva størri búskaparvøkstur, sum við tíðini fer at geva tí almenna *hægri* inntøkur, enn tað hevði fingið við verandi skattatrysti, og tí er tað almenna ikki í vanda fyri at koma í trupulleikar framyvir.

Fyrsta argumentið er skeivt, tað næsta gevur eina ávísa meining, men er ikki brúkiligt uttan eina bindingsmekanismu, og tað triðja er ein spurningur um trúgv, sum ikki ávísist einvíst í veruleikanum.

***Ikki pláss fyri lakari
fíggarpolitikki í
lýtuni***

Pláss er ikki fyri skattalættum uttan samstundis sparingar í lýtuni, tí landskassin skal hava stórt yvirskot í slíkum tíðum sum hesum, vit nu eru í. Amerikanskar kanningar (sí Romer 1999) koma til dømis til ta niðurstøðu, at tey bakkøst amerikanski búskapurin hevur verið fyri, koma fyri ein stóran part av neyðugum almennum táttingum, tá búskaparpolitikkurin hevur verið ov lakur í góðum tíðum.

Ikki ber til at siga at borgararnir gjalda ov nógv í skatti, samstundis sum tað almenna hevur milliardaskuld. Vit kunnu skjótt semjast um, at skuldin ongantíð skuldi verið blivin so stór, og at vanligi borgarin bert eigur ábyrgdina av einum parti av almennu skuldini, men hent er hent, og nú hongur tað almenna upp á eina stóra skuld, sum skal gjaldast aftur.

Ein minking í skattainntøkunum sum fylgja av einum skattalætta fer ikki at føra til lækking í almennu útreiðslunum uttan bindingar, sum kunnu tvinga politikararnar til at lækka útreiðslustøðið, tá almenna fíggarætlanin kemur undir tryst. Uttan bindingar fer skattatrystið bara at hækka aftur, fyri at fáa landskassan úr trupulleikum, heldur enn at útreiðslustøðið fer at lækka. Onkur vil kanska siga, at so hava vit í hvussu so er roynt, men ein almenn búskaparfrøðilig regla er, at við givnum meðal útreiðslustøði eiga skattasatsirnir at vera konstantir, tí vælferðartap stendst av óneyðugum sveiggjum í skattatrystinum (Blanchard og Fischer 1989). Skattatrystið eigur tí bert at verða broytt, um meðal útreiðslustøðið verður lækkað, soleiðis at lækkingin er varandi og ikki bara fyribils.

Bindingar kunnu vera so mangt, og bindingar kunnu vera sterkari ella veikari. Eitt dømi um eina sterka binding, sum politikkararnir kunnu leggja á seg sjálvan fyri at tryggja, at almenna útreiðslustøðið lækkar, er minkingin av blokkstuðulinum. Um blokkstuðulin verður avtikin, er lítið sannlíkt, at hann kemur aftur, og politikararnir noyðast sostatt at minka um almennu útreiðslurnar. Dømi um eina veikari binding er, um valt verður at privatisera eina almenna fyritøku, til dømis Føroya Tele. Um henda fyritøka verður

privatiserað er ekki sannlíkt, at hon aftur kemur á fíggjarlógina, men tað er tó ikki ógjørligt, um politiska trústið verður nóg stórt.

Eingin binding í politiskum ætlanum

Í einari politiskari ætlan er hinvegin eingin binding. Sjálvt um politikkararnir í dag siga, at almennu útreiðslurnar skulu lækkast, tí tá skattainntøkurnar eru lækkaðar so nógv, at landskassin aftur er um at koma í trupulleikar, er líka sannlíkt, at skatturin bara verður hækkaður aftur. Einasta (veika) trygd fyri lækking av almennu útreiðslunum er ein breið politisk semja um privatiseringar og rationaliseringar, sum so beina vegin fyri lækking av skattatrýstinum.

Sambandið millum skattatrýst og búskaparvøxtur óvist

Sjálvt við munandi skattalætta fer búskaparvøxturin ikki av sær sjálvum at vaksa frá 2 prosentum til 4 prosent um árið. Kanningar av sambandinum millum skattatrýst og búskaparvøxtur koma til ógvuliga ymisk úrslit, alt eftir hvørjar statistiskar metodur vera brúktar, hvørjum tíðarskeiðum og londum hugt verður eftir osfr. Til dømis er niðurstøðan hjá tveimum búskaparfrøðingum hjá OECD, eftir at hava hugt at nógvum kanningum um sambandi millum skattatrýst og búskaparvøxtur, at: "Evidence based on cross-country regressions of relations between total expenditure revenue and [economic] growth is mixed." (Ahn og Hemmings 2000). Altso eingin greið niðurstøða og so slettis eingi prógv fyri at árligi búskaparvøxturin verður 2 prosentstig hægri.

Hetta skal ikki skiljast sum, at tað ikki ber til at fáa hægri búskaparvøxtur við skilabetri innrætting av skattalóggávuni, enn vit hava í dag. Men heldur enn at hugsa fyrst um samlaða skattatrústið, eiga vit at hyggja at skeivleikum í uppkrevjing og nýtslu av almennum peningi. Her eru undantøkini í MVG-lógini eitt dømi um tað fyrra, meðan studningur, bæði beinleiðis og óbeinleiðis, til úrvaldar vinnur, er eitt dømi um tað seinna.

Niðurstøðan er, at eitt uppskot um broyting av skattalógini má fylgjast við uppskotum um skerjingar, sum geva pláss fyri skattalættanum. Tað er eisini av størsta týðningi, um ein ætlan um minking av almennum útreiðslum og inntøkum skal vera haldbar, at lækkingin í almennu útreiðslunum er so bindandi sum gjørligt. Skal ein lækking av skattatrýstinum til eitt lægri støði hava positiva langtíðarávirkan og vera varandi, er avgerandi neyðugt at almennu útreiðslurnar vera lækkaðar samsvarandi og í seinasta lagi samstundis.

7. Keldulisti

Aghion, P. og P. Bolton (1998), “*Endogenous Growth Theory*”, MIT Press.

Ahn, S. og P. Hemmings (2000), “Policy influences on economic growth in OECD countries: An evaluation of the evidence”, *OECD Economics Department Working Paper no.246*.

Atkinson, A.B. (1999), “*The Economic Consequences of Rolling Back the Welfare State*”, MIT Press.

Barro, R. (1974), “Are Government Bonds Net Wealth?”, *Journal of Political Economy* 82.

Blanchard, O.J. og S. Fischer (1989), “*Lectures on Macroeconomics*”, MIT Press.

Jovanovich, B. (1999), “*Growth Theory*”, arbeiðsskjal, ið finst á heimasíðu hævundans.

Romer, C.D. (1999), “Changes in Business Cycles: Evidence and Explanations”, *Journal of Economic Perspectives*, volume 13, no. 2.

Sachs, J. og A. Warner (1998), “The Big Push, Natural Resource Booms and Growth”, arbeiðsskjal, ið finst á heimasíðuni hjá Jeffrey Sachs.

Turnovsky, S. (1997), “*International Macroeconomic Dynamics*”, MIT Press.

8. Talvur og myndir

Kelda til allar talvur og myndir: Hagstova Føroya

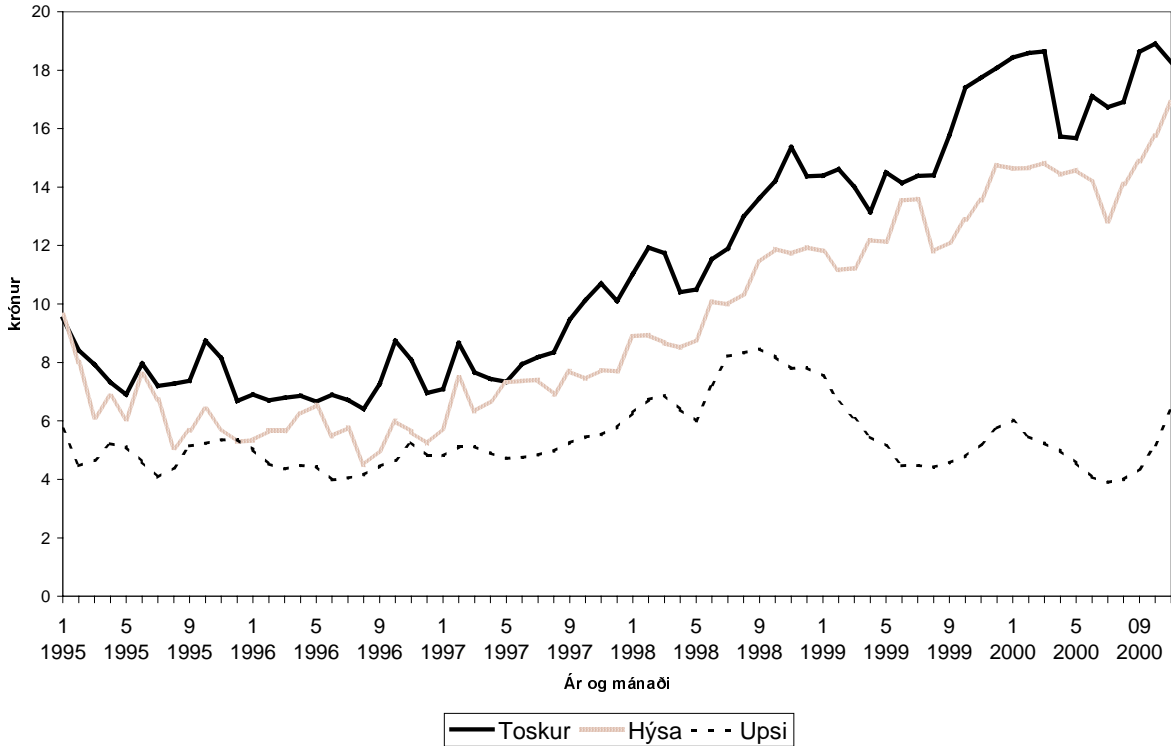
Útflutningsprísir, avreiðingarprísir og munir Januar 1999 til Septembur 2000

	Útflutningsprísir			Avreiðingarprísir			Utfl.prís minus Avr.prís		
	Toskur	Hýsa	Upsi	Toskur	Hýsa	Upsi	Toskur	Hýsa	Upsi
1999 Januar	15,2	14,7	7,1	14,4	11,8	7,6	0,8	2,9	-0,4
Februar	14,9	14,6	4,7	14,6	11,2	6,6	0,3	3,4	-1,9
Mars	16,6	15,5	5,9	14,0	11,2	6,1	2,6	4,3	-0,2
Apríl	15,9	16,3	5,5	13,1	12,2	5,5	2,8	4,1	0,0
Mei	16,3	18,0	5,1	14,5	12,1	5,2	1,8	5,9	0,0
Juni	15,9	18,6	5,5	14,1	13,5	4,5	1,7	5,0	1,0
Juli	20,3	16,5	4,9	14,4	13,6	4,5	5,9	2,9	0,4
August	16,8	15,3	5,0	14,4	11,8	4,4	2,4	3,5	0,5
Septembur	17,6	15,7	5,3	15,8	12,1	4,6	1,9	3,6	0,7
Oktobur	18,4	15,8	4,1	17,4	12,9	4,8	1,0	2,9	-0,7
Novembur	18,4	17,1	5,8	17,8	13,6	5,2	0,7	3,5	0,6
Desembur	19,9	19,0	6,6	18,1	14,8	5,8	1,8	4,2	0,8
2000 Januar	16,7	17,8	7,0	18,4	14,6	6,0	-1,8	3,1	1,0
Februar	18,7	17,3	6,0	18,6	14,7	5,5	0,1	2,6	0,5
Mars	18,3	17,2	5,0	18,6	14,8	5,2	-0,3	2,3	-0,3
Apríl	20,1	18,1	5,2	15,7	14,4	5,0	4,3	3,6	0,2
Mei	18,2	20,4	5,6	15,7	14,6	4,6	2,5	5,8	1,1
Juni	18,5	20,0	4,2	17,1	14,2	4,1	1,4	5,8	0,1
Juli	19,5	17,8	5,5	16,7	12,8	3,9	2,8	5,0	1,6
August	20,3	18,7	4,7	16,9	14,1	4,0	3,4	4,6	0,7
Septembur	19,9	18,4	4,7	18,6	14,9	4,4	1,3	3,5	0,3
Munur í meðal tíðarskeiðið januar 1999 til septembur 2000							1,8	3,9	0,3

Viðmerking: Talvan vísir meðal útflutningsprísir á ísaðum heilum fiski, meðal avreiðingarprísir av øllum støddum og so munin á útflutnings- og avreiðingarprísi.

Meðal mánaðarligur avreiðingarpriðir januar 1995 til november 2000

Útflutningur Føroya, 1996 - 1999, í vørubólkum, virði í 1000 kr.

Vørubólkur	1996	1997	1998	1999	jan-okt	Jan-okt
					1999	2000
Ísaður og frystur fiskur	575.270	560.781	443.391	446.718	383.672	367.840
Fryst flak	643.485	724.998	1.079.482	1.034.864	846.821	983.600
Saltfiskur	286.521	301.555	362.433	450.416	371.405	421.291
Rækjur og skejlar	245.254	216.569	276.214	278.569	235.886	168.127
Laksur og síl	289.830	401.650	310.715	684.675	503.704	539.132
Royktur og tilgjørður fiskur	65.369	50.649	66.293	50.207	36.930	40.644
Ídnaðarfiskur, fiskamjøl o.a.	175.460	201.054	268.346	159.821	139.777	205.353
Aðrar vørur enn fiskur	19.682	17.761	15.543	25.173	16.191	24.417
Skip	115.923	87.938	90.659	117.749	94.209	208.386
Ikki flokkað		2.013	13.283	15.633	12.644	24.500
Útflutningur samanlagt	2.416.794	2.564.968	2.926.359	3.263.825	2.641.239	2.983.290
Útflutningur uttan skip	2.300.871	2.477.030	2.835.700	3.146.076	2.547.030	2.774.904

Innflutningurinn, eftir nýtsluendamáli, 1996-2000, í mió. kr.

	1996	1997	1998	1999	Jan-sept 1999	Jan-sept 2000
Til hav- og landbúnað	171	200	239	264	195	213
Til byggivirki	142	167	193	240	181	221
Til aðra framleiðslu	414	418	507	556	411	487
Brennievni o.t.	250	255	187	265	190	364
Maskinur o.o. útgerð	150	207	228	330	227	298
Bílar o.o. flutningsfær	138	136	166	208	158	156
Til beinleiðis nýtslu	675	750	830	880	627	694
Skip, flogfær o.t.	103	120	99	418	192	348
Ráværa til fiskavirking	105	115	147	120	75	96
Allur innflutningur	2.147	2.367	2.596	3.281	2.256	2.875
Innflutningur uttan skip	2.044	2.247	2.497	2.863	2.064	2.527

Løngjaldingar 1998, 1999 og Janúar-Septembur 1999 og 2000

	1998	1999	%	% íkast	Jan-Nov 98/99	Jan-Nov 1999/2000	%	% íkast
Fiskiskapur	798.362	745.387	-7	-1	656.964	722.183	10	2
Fiskavirking	276.604	309.092	12	1	278.279	313.081	13	1
Aling	84.595	110.965	31	1	96.716	112.424	16	0
Fiskivinna og aling	1.159.561	1.165.444	1	0	1.031.959	1.147.688	11	3
Önnur vöruframleiðsla, bygging, orkuveiting	455.613	512.756	13	1	455.039	547.541	20	2
Tænastuvinna	1.101.470	1.207.684	10	3	1.084.584	1.192.836	10	3
Almennar tænar, mentan, ótilskilað	1.421.206	1.548.646	9	3	1.405.002	1.497.439	7	2
Samanlagðar løngjaldingar	4.137.850	4.434.530	7	7	3.976.584	4.385.504	10	10

Viðmerkingar: Løngjaldingar í vinnubólkum, prosentbreytingar og prosentíkast. Prosentícastið vísir íkastið til samanlagda prosentvøksturinn og er roknað sum sjálvur prosentvøksturinn faldaður við lutfallslegu vektinni hjá galdandi vinnu í mun til samanlögðu løngjaldingarnar

Prístalsvækstur, hvør ársfj. samanborin við sama ársfj. árið fyri, 1.Januar 1999 til 1.Oktobur 2000

	1999				2000			
	1.januar	1.apríl	1.juli	1.okt	1.januar	1.apríl	1.juli	1.okt
Matvørur	9,8	11,2	10,2	5,5	4,7	1,7	0,2	3,9
Klæðir, skógvar	6,0	6,6	6,5	7,9	6,1	9,0	8,1	6,9
Olja & ravmagn	-15,5	-15,3	-3,4	4,1	7,1	19,6	18,7	18,8
Býli	2,6	0,8	0,3	-0,1	-0,9	0,3	1,0	1,5
Aðrar vørur	0,7	1,6	1,8	2,5	3,5	3,4	4,3	4,9
Prístalið	4,6	5,6	6,2	4,5	4,3	3,8	3,0	5,2

